

7.- GIZARTE ZIENTZIAK

7.1.- SARRERA

Gizarte Zientzien arlorako curriculum proposamenaren helburua ikaskuntza arloetako xedeak lortzen eta konpetentzia orokorrak garatzen laguntzea da. Zehatzago esanda, helburua ikasleei euren burua hobeto ulertzen laguntzea da: pertsona bakarrak dira, baina beste batzuekin batera bizi dira gizartean, eta hainbat taldetan antolatzen dira, helburuen edo mailen arabera (familia, eskola, bizilagunak, udalerría, nazioa, etab.). Helburua talde horiek hobeto ezagutzen laguntzea da, eta talde horietan modu aktiboan parte hartzen laguntzea. Talde horiek elkarreragileak dira, urte luzeetan berrantolatu dira eta hainbat jatorritako (politikoak, ekonomikoak, sozialak, etnikoak, kulturalak, etab.) bizikidetzak gatazkak eta tentsioak izan dituzte eta izaten ari dira. Beharrezkoa da gatazka horiei bake eta demokrazia prozesuen bidez aurre egitea. Beste helburu bat talde horiek hainbat behar dituztela ezagutzen laguntzea da, eta, behar horiek betetzeko, natur baliabideak erabiltzen dituztela, baina ez beti modu zentzuzkoenean; horretarako, etengabeko teknologia konkistak erabiltzen dituzte, eta aldaketa prozesu sakonak izaten dituzte antolakuntzan eta espazio harremanen sarean.

Gizarte Zientziak arloaren konpromisoa planteatutako gaiei buruzko arrazoizko interpretazioak aurkitzea da, eta interpretazio horiek beti hobe daitezkeela onartzea; horretarako, eskuragarri dauden informazio iturri onenak bilatu, depuratu, kritikatu, alderatu eta tratamendu sistematikoa emango diete. Planteamendu horretatik abiatuta, arloak ekarpen garrantzitsuak egin diezazkieke hezkuntza konpetentziei: pentsatzen eta ikasten ikasi, komunikatzen ikasi, elkarrekin bizitzen ikasi, norbera izaten ikasi, egi-ten eta ekiten ikasi konpetentziei, alegia.

Pentsatzen eta ikasten ikasi. Etengabe aldatzen ari den gizartean, herritar gisa bete-betean bizitzeko, edozein herritarrek ikas ditzakeen gizarte edukiak ikaragarri zabalak eta konplexuak izan ohi dira. Hori dela eta, curriculum proposamena gauzatzeko, eduki batzuk hautatu behar dira, eta testuingurura egokitu; beraz, ez dira gizarte eduki guztiak agortuko, ezta testuinguru guztiak ere. Horregatik da garrantzitsua oinarriko konpetentziak garatzea, ikaskuntza autonomoak gauzatzeko; ikaskuntza autonomo horrek honako hau emango die ikasten dutenei: ezagutza berriak, zaharrak berrikustea eta azaleratzen ari diren gizarte eta kultur testuinguruetara egokitzea. Gizarte Zientziek hartu duten interpretatzeko joerari erreparatzen badiogu,

gainera, gero eta beharrezkoagoa da eskolan bi metodo hauek lantzea: datuen azterketatik abiatutako arrazonomendu induktiboa, gizarte gertaeren eta egoeren interpretazioa osatzeko; eta arrazonomendu hipotetiko deduktiboa, horren bidez berri batzuetarako lehen azalpen hurbilpenak osatzeko.

Hori gutxi balitz, gizarte errealitateen azalpenak beti dira konplexuak eta zenbait ikuspegitatik landu daitezke; askotan, zenbait ideologiatatik eta korrante zientifikotatik lantzen dira –joerak eta aurreiritziak ez aipatzearren–. Horrek lan serioa eskatzen du, zergati askoko azalpen konplexuak emateko, pentsamendu erlatibistari buruz eta nork bere pentsaera eraikitze gaitasunari buruz, herritar bakoitzak bizi dituen gizarte errealitateetan oinarrituta.

Horregatik guztiagatik, arlorako proposamen horretan, garrantzi berezia dute jarrera eta kompetentzia instrumentalek, ikasleek gero eta autonomia handiagoz azter dezaten kritikoki gizarte errealitatea; hori zorrotasunez egin beharko dute, baita beharrezko apaltasunez ere. Arloaren helburua betetzeko, eduki batzuk hautatzen dira, eta ikasleek iraganetik jasotako gertaerei onartzeko moduko interpretazioak eman beharko dizkiete, egungo gizarte harremanetako arazoei eta gatazkei gero eta konponbide hobek emateko, eta gero eta globalagoa den gizarte batean kritikoki integratzearen erronkei aurre egiteko. Gizarte horretan areagotu egiten dira fluxuak, azkartu aldaketen eritmoak, eta beharrezkoa da, oro har, teknologiaren garapenera egokitzeko gaitasun ikaragarria izatea, eta, bereziki, informazioaren teknologia berrietara.

Komunikatzen ikasi. Gizarteko kideak gara, besteekin bizi garelako eta besteekin harremanak ditugulako; harreman horiek komunikazioaren bidez izaten ditugu, hau da, hizkuntzen bidez. Haurrak garenetik, komunikazioaren bidez izaten ditugu gure afektuzko lehen harremanak hurbileko pertsonekin, komunikazioaren bidez adierazten ditugu gure beharrak eta emozioak, gure deserosotasunak, eta komunikazioaren bidez konpontzen ditugu besteekin ditugun gatazka txikiak. Komunikazioa ezinbesteko tresna da helduen gizartea ezagutzeko, eta, bertan, modu aktiboan eta kritikoki barneratzeko. Gure pentsamenduak, emozioak, beharrak eta kezkek jendeari eta gure taldeei eta erakundeei ongi eta ulertzeko moduan transmititzeko gai ez bagara, nekez izan dezakegu harreman eraikitzaile gainerakoekin. Gauza bera gerta dakiguke besteen mezuak (muina eta ñabardurak) interpretatzeko –kodean eta testuinguruan oinarrituta– gai ez bagara, eta ez badugu mezu horiek hartzeko jarrerarik.

Gizarte Zientziak arloak zeregin garrantzitsua du bai gizarteratze prozesuan, bai ikasleei gizarte ezagutzak lortzen laguntzen, eta funtzio garrantzitsua bete behar du komunikazio kompetentzietan.

Horregatik guztiagatik, arreta berezia jarriko da gizarte harremanetako egoeretara eta testuinguruetara egokitutako komunikazio kompetentzietan (elkarrizketak eta eztabaidak egoera bereko pertsonen artean, harremanak erakundeekin, etab.). Horretarako, hizkuntzak ongi menderatu behar dira, eta egoera bakoitzean portaera egokia izan. Iraganari eta orainari buruzko gizarte informazioaren hizkuntzak dekodetzeko kompetentzietan ere arreta berezia jarriko da; informazio hori dokumentu hauetatik lortu ahal izango da: zenbait motatako dokumentu historikoetatik, egungo arazoei buruzko ahozko eta idatzizko informazioetatik, mapetatik, estatistika tauletatik, diagrametatik, etab. Oso garrantzitsua izango da, halaber, idatzizko eta

ikus-entzunezko komunikabideen informazioa irakurtzeko eta interpretatzeko konpetentzia, baita komunikazio teknologia berrien bidez lor daitekeen informazioa depuratzeko konpetentzia ere.

Elkarrekin bizitzen ikasi. Hainbat curriculum arlok egin diezazkioke ekarpenak ikaskuntza arlo horri eta, beraz, ez dirudi gehiegizkoa baieztatzea Gizarte Zientziak arloak esparru horretan protagonismo berezia duela. Elkarrekin bizitzen ikasteko besteekin xedeak eta helburuak partekatu behar dira, baita aniztasunaz jabetu ere: sexu, arraza, kultura eta erlijio aniztasuna; ideia eta interes aniztasuna (askotan talka egiten dute); ekonomia egoeren eta hezkuntza eta sustapen aukeren aniztasuna; osasun baldintzen aniztasuna, etab. Gizarte Zientziak arloaren oinarritzko lana injustizia eta desberdintasun egoeretan sakontzea da, horiek eragin ditzaketen gatazketan eta hori eragin edo gaizkitu dituzten arrazoi historikoetan edo egungo arrazoietan sakontzea, oinarritzko pertenezia taldeetatik hasita. Oinarritzkoa da, halaber, ikasleei hauen berri ematea: talde bakoitzak eratu dituen antolakuntza egituren eta arauen berri, era askotako beharrei eta interesei erantzuteko, aurkako interesak konpontzeko, balizko gatazkak prebenitzeko eta daudenak arautzeko eta administratzeko.

Arlo horretan egin beharreko lan garrantzitsu bat ikasleak euskal gizartean kritikoki eta modu eraikitzailean barnertzeko prozesuari laguntzea da. Euskal gizartea anitza eta kultur anitza da, iragan historiko luze eta konplexua du, eta iragan hori bezain konplexua da, gutxienez, oraina. Euskal gizarteak kultur eta hizkuntza sustraituak ditu, baina, hala ere, estatu eta erkidego historiko desberdinetan dauden lurralde historikoetan antolatuta dago. Gizarte horretan, beraz, edozein gizarteren tentsioez eta gatazkez gain, biztanleen arteko izaera eta pertenezia sentimendutik eratorritako zenbait tentsio eta gatazka ere badira. Testuinguru horretan, Gizarte Zientzien zeregina herritarrak hezten laguntzea izango da; herritarren nortasunetik abiatuz eta gainerakoena errespetatuz, gatazkak bakean eta demokratikoki konpontzeko gai izango diren herritarrak hezten laguntzea. Horrela, komunean dugunetik abiatuta (eta badugu), eta aniztasuna aberastasuna dela onartuz, etorkizun partekatua eraikitzea izango da helburua; etorkizun horrek berezko ezaugarriak izango ditu, baina besteei lotuta egongo da, solidarioa izango da eta etorkizunari ateak irekiko dizkio.

Hori horrela izan dadin, Gizarte Zientziak arloak ekarpenak egin diezazkioke hori gauzatzeko beharrezko portaeren garapenari. Zientzia bereziak dira; batetik, ez dira ziurtasun absolutuak sortzeko gai, baina, bestetik, interpretazio hobek eta zehatzagoak bilatzen dute. Horrek guztiak bizikidetzarako eta arazoak konpontzeko funtsezkoak diren bi jarrera lantzea errazten du. Antidogmatismoa da jarrera garrantzitsu bat. Gizarte Zientzien bidez ziurtasunak eta egia absolutuak lortzea ezinezkoa dela ikusten badugu –bilaketan arduratsuak eta zorrotzak badira ere–, ez du lekurik edozein motatako dogmatismok eta fanatismok. Beharrezkoa da umilak izatea, egia ez dugula onartzea, edo egia osoa, bederen, ez dugula. Hori onartuz gero, egoera hobean egongo gara elkarrizketa eraikitzaile bat izateko. Baina, bestetik, badakigu Gizarte Zientziek azalpen hobek eman ditzaketela lan zorrotza eta azterketen sakontasuna egiten bada, eta ezaugarri nagusietara mugatzen ez badira. Horregatik da garrantzitsua bigarren jarrera hori lantzea arlo horretan, hau da: zorrotasuna eta ñabarduren sakontasuna lantzea.

Horregatik guztiagatik, arlo honetarako proposatutako edukiak bideratuta daude ikasleei bizitzako gai garrantzitsuenei buruzko galderak egiten eta erantzun onargarriak bilatzen laguntzera, pertsonak edo taldekide diren eta askotan beste pertsonekin eta taldeekin gatazkan dauden aldetik. Horretarako, berea balioetsiz (hizkuntza, kultura, antolaketa) eta besteena errespetatuz biak integratzen saiatzen da; asmoa elkari egindako ekarpenak eta elkarreraginak aurkitzea da, baita ikasleei harremanetan eta bizikidetzan modu baketsuan eta errespetuz parte hartzeko estimulatzea ere.

Eta horrela izan dadin, bereziki lantzen dira bizikidetzan horri lagun diezaioketen jarrerak. Zehatzago esanda, elkarrizketarako eta ulertzeko gaitasun handia ematen duten jarrerak; jarrera horiek oinarri intelektuala dute (zorrotasuna azterketetan, zuhurtzia iritziak igortzeko orduan, ikuspegiak kontuan hartzeko gaitasuna, etab.).

Norbera izaten ikasi. Gizarte Zientziek ekarpen garrantzitsuak egin ditzakete, pertsona bakoitzak bere burua pertsona bakar eta errepikaezin gisa eraiki dezan, besteekiko harremanak kontuan hartuz. Biologia baztertu gabe, gizabanako bakoitzak bere nortasuna, izaera eta portaera besteekin izandako harremanen bidez eratzten du; pertenezia taldeen eraginetatik eta horien kultur erreferentzia espezifikoetatik abiatzen da prozesua, baina baita kulturen artean gero eta ugariagoak diren elkarreraginetatik ere, bai lurralde bakoitzean izaten direnetatik –gero eta ugariagoak eta konplexuagoak–, bai gero eta globalagoa eta elkarreragileagoa den gizarte batetik eratorritako fluxu anitzek osatzen dituztenetatik. Gizarte horretan funtzio garrantzitsua dute komunikabideek.

Ikuspegi horretatik, Gizarte Zientziek, Euskal Curriculumaren esparruan, hiru erronka dituzte, gutxienez. Batetik, ikasleei laguntzea beren burua izaki individualtzat hartzen, beste pertsonen duintasun bera baitute, sexua, arraza, kolorea, kultura, gizarte egoera... edozein direla ere; baita eskubide individual besterenezinak dituzten subjektutzat hartzen laguntzea ere. Bestetik, kulturari eta hizkuntzari dagokienez, anitza den euskal gizarteko kide moduan definitzeko ezaugarriak identifikatzen laguntzea; bakoitza identifikatuago dago hizkuntza eta kultura batekin edo bestearekin, baina helburua –identifikazio afektibo horri kalte egin gabe– euskal gizarteko kide bakoitzak biak bereak direla balioestea eta estimatzea da, herrialdearen kultur aberastasunaren parte direlako. Eta, azkenik, munduko herritar moduan identifikatzen laguntzea, bere nortasuna bakarra dela jakinik, eta bere kultura balioetsiz, beste herrialdeak eza-gutzeko eta haiei elkartasuna adierazteko gai izan daitezen, bereziki, herri kaltetuenei; herri horiek, askotan, ezagutu beharreko harreman desberdintasunen biktima izaten dira.

Horregatik, kontzeptuzko eduki hauek daude proposamenean: ikasleei pertsona moduan duintasuna dutela eta eskubidedun herritarra direla ulertzen lagunduko dieten edukiak, eta hala aritzeko gaitasuna eta aukera duela jabetzen lagunduko dietenak. Helburua eskubideak eta betebeharrak aldarrikatzeko eta erabiltzeko autonomia eta sinesgarritasun handiagoa eman dezaketen prozedurazko edukiak ere proposatzen dira. Eta, horrekin batera, nork bere estimua eta autonomia pertsonala landu nahi dira, pertenezia taldeetan moldatzeko.

Horregatik jartzen da arreta berezia gizabanako bakoitzari berezko ezaugarriak dituen gizarte eta herri bateko kide moduan identifikatzen laguntzen dioten arloak lantzen, baita nortasuna eratzeko garaian elkarreragina eta elkarrekiko mendekotasuna garrantzitsuak direla ulertzen ere.

Egiten eta ekiten ikasi. Hezkuntza xedeen arabera, Gizarte Zientziak arloaren ikaskuntzak ezin dira kultur apaingarriz hartu. Gizartearen antolaketa eta funtzionamendua ezagutu eta kritikoki aztertuta, egiteko eta ekiteko tresnak izan behar dute, antolaketa eta funtzionamendu hobeen alternatibak imajinatzeko. Pertenentzia eta erreferentzia taldeen prozesu historikoak aztertuz gero, erabaki zuhurrak har daitezke. Erakundeak ezagutuz gero (antolaketa, eskumenak eta funtzionamendua), herritarraren eginkizunak hobeto egin daitezke. Bestalde, mikro eta makroekonomiari buruzko oinarrizko zenbait nozio ezagutuz gero, erabaki egokiak har daitezke familia ekonomian, eta irizpide hoberekin parte hartzea politikan eta sindikatuetan. Azken batean, gizarte antolaketa eta funtzionamendua hobeto ezagutuz gero, modu aktiboagoan eta sortzaileagoan parte hartu ahal izango da taldeetan. Eta ikasleak lanbide esparruan etorkizunerako dituzten aukerez jabetu ahal izango dira: politikan, zuzenbidean, administrazioan, gizarte zerbitzuetan...

Arlo horren helburua, beraz, gizartearen errealitatea hobeto hautematea da, arrazoizko kritika bat egitea, ekite proposamen hobeak imajinatzeko aukera izatea eta ekintza eraginkor fidagarriagoa egitea da. Hau da, egiten eta ekiten ikastea.

Horrek azaltzen du zergatik ez den planteatzen edukien proposamena urruneko hausnarketa teoriko gisa. Proposamenak tresna bihurtu nahi du, taldeen funtzionamendu historikoari eta egungoari buruzko azterketa kritikoa egiteko, beharrei erantzuteko nola antolatu diren kontuan hartuta. Halaber, ikasleei hobeto kokatzen lagun diezaieketen galdera batzuen erantzunak aurkitzen saiatzen da proposamena (konpetentzia gehiagoz eta hobeagoz), beren bizitza pertsonaleko eta harremanetako eginkizunak fidagarritasun handiagoz erabaki eta programa ditzaten.

7.2.- ARLOKO KONPETENTZIA OROKORRAK

Derrigorrezko eskolaldiaren epea amaitzerako (16 urte), Gizarte Zientziak arloaren helburua ikasleek honako konpetentziak hauek lortzea da:

1.- Autonomiaz eta zorrotasunez egitea gizarte gaietarako buruzko monografia txikiak (historikoak, geografikoak, politikoak, ekonomikoak, etab.), prozedura induktiboak nahiz arrazoiarekin hipotetiko-deduktiboa erabiliz (dagokion moduan), modu fidagarrian aurre egiteko etorkizuneko edozein gizarte arazoren edo gai garrantzitsuren azterketari.

Monografia bat egiteko konpetentziak ekintza konplexu batzuk ditu, eta horiek modu fidagarrian betez gero, nahiko ongi adierazten da, oro har, subjektuek ikaskuntza autonomorako duten konpetentzia. Hasteko, hausnarketaren eta ikasketaren helburu izango den arazoa ongi planteatu behar da hasieratik, eta galdera garrantzitsuak formulatu behar dira. Ondoren, bildutako datuen informazio iturriak, bilketa eta tratamendu kritikoa zehaztu behar dira eta horien arteko harremanak eta osagarritasuna (kausalitate aniztasuna eta kausazko kateak) ezarri, egindako galderari erantzuteko eta ondorioak ateratzeko. Azkenik, zentzuzkoa dirudi ondorioak balizko antzeko egoeretan erabiltzea, horrek azalpen balioa emango bailioke egindako lanari.

2.- Modu zorrotzean planifikatzea eta gauzatzea gai politikoei, ekonomikoei, sozialei eta kulturei buruzko dokumentu iturrien kontsulta (liburuak, aldizkariak, datu baseak, iturri estatistikoak, dokumentu ofiziala), baita kode desberdinak dituztenenak ere (hitzekoak, piktorekoak, grafikoak, numerikoak, etab.), aurrez ezarritako eskema baten arabera alderdi garrantzitsuenak aukeratuz eta, beharrezkoa denean, testuinguru historiko edo/eta geografikoan kokatuz, bilaketaren helburuen araberako sintesi bat egiteko.

Helburu eta hartzaile desberdinak (irakaslea, ikaskideak, beste leku edo kultura batzuetako ikastetxetako ikasleak, auzokoak edo herritarrak) dituzten lanak egiteko, kontsulta teknikak menderatu behar dira, eta zenbait kodigotan adierazitako informazioak interpretatzeko eta lortzeko gaitasuna izan behar da; halaber, helburuetara egokitu behar da, eta iturriekiko fideltasuna errespetatu. Informazioa biltzeko lan horretan ikasleek zorrotzak izan behar dute, eta informazioaren iturri diren dokumentuak zehaztasunez lantzeko eta interpretatzeko kontsulta teknikak eta ulertzeko gaitasunak bereganatu behar dituzte; horretarako, beharrezkoa da helburu eta eskema jakinetarako datu garrantzitsuenak aukeratzeko jakitea.

3.- Argi eta zehatz idaztea gizarte ezagutza eraikitzeke prozesuari buruzko testu generoak (deskribapen geografikoak, inkesta soziopolitikoak, azalpen testuen txostenak, etab.), baita gizarte harremanetan ohikoak direnak ere (merkataritza gutunak, eskaerak, instantziak, kexak, etab.), bateragarri eginez adierazpenezko objektibotasuna ñabarduretarako gaitasunarekin eta kasu bakoitzean eskatutako erlatibizazioarekin, horren guztiaren bidez komunikazio hobea eta gizarte harremanetara eta komunikazio testuinguruetara hobeto egokituko dena lortzeko.

Gizarte arloetan eta testuinguruetan ahozko eta idatzizko adierazpena erabiltzeko gure diskurtsoen komunikazioaren gizarte ardura geureganatu behar dugu, testuinguru bakoitzaren arabera. Hizkuntzak komunikazio funtzioa egoki bete behar du gizarte elkarreragina dagoenean, bai pertsona harremanei dagokienez, bai herritar orok bere bizitzan zehar erakundeekin dituen komunikazioei dagokienez. Ez dugu hizkuntza bera erabiltzen lagun batekin hitz egitean eta ezezagun batekin informazioa jasotzeko hitz egitean. Ez da hizkuntza eta testu egitura bera erabiltzen hurbileko senide bati gutun bat idazteko eta merkataritza gutun bat idazteko, ezta eskaera batean edo "curriculum vitae" batean erabiltzen direnak ere. Komunikazio horiek guztiak eta beste batzuk landu egin behar dira, kontuan izanik, beti, zer

gizarte elkarreraginen testuingurutan izaten diren. Horretarako, hiztun trebe batek adierazpen baliabide batzuk erabili behar ditu, diskurtsoari balioa eta argitasuna emateko.

4.- Ikaskideekin batera, interesgarriak diren gizarte gaiei buruzko benetako talde lanak egitea, baita beste lan batzuk ere, eta modu aktiboan, sormena erabiliz, arduraz eta elkartasunez parte hartzea lan horien faseetan, bai gizarte antolaketa eta funtzionamendua ezagutzeko (esparru geografikoetan, historikoetan, ekonomikoetan, politikoetan, kulturaletan eta abarretan), bai taldeko lanak egiteko teknikez jabetzeko eta elkarren arteko mendekotasun handiagoa duten pertsonen eta taldeen gizartean positiboki barneratzeko.

Egungo gizartearen ezaugarri bat elkarren arteko mendekotasuna da. Horren adierazpen nabarmenetako bat jarduera edo/eta lan gehienak taldean egin beharra da, eta ez beti kideko izaera duen jendearekin. Gure helburua ikasleak jarduera mota horretan kompetenteak izatea bada, eskolak horretarako ematen dituen aukeren artean leku garrantzitsua izan beharko du jarduerak taldean egiteak (ludikoak edo ikaskuntzakoak). Gure arreta, gizarte gaiei buruzko eskola lanetan jarriko dugu, bereziki, aukera bikaina ematen dutelako hainbat gizarte eduki ikasteko, talde lanak egiteko teknikak geureganatzeko eta jarrera batzuk garatzeko (ahalegina, sormena, ardura, elkartasuna); horiek garatu gabe ezinezkoa izango da egiazko taldeko lan bat garatzea. Horrez gain, tradizioz kultur anitza den euskal gizartean –are gehiago gaur egun, beste kultura batzuetako etorkinak direla eta–, gero eta aukera zabalagoak eta anitzagoak ematen ditu eskolak jende desberdinarekin lankidetzan aritzeko, eta, horrela, integrazio prozesuari laguntzeko, inork bere nortasunari uko egin gabe.

5.- Interes komuneko gaien kudeaketan modu aktiboan eta arduratsuan parte hartzea, planteatzen diren gaiak zorrotasunez aztertuz, interes edo ideia gatazkei prozedura demokratikoen bidez aurre eginez eta norberaren uste osoak defendatzeko sendotasuna eta adostasunetara iristeko gaitasuna bateratuz, bazterketarik ez gertatzeko eta modu berean pentsatzen edo sentitzen ez dutenekin bakean eta errespetuz bizi ahal izateko.

Euskal Curriculumean bereziki nabarmendu denez, hezkuntzaren erronka handienetako bat gizarte kohesioa eta parte hartze demokratikoa bultzatzea da, pertenezia taldeei eta, oro har, herritar guztiei eragiten dieten gaietan. Baina, parte hartzeaz ari garela, hemen oso zorrotzak gara: interes komuneko gaiei buruzko ardura eta konpromisoa garatzeaz gain, arazoak eta egoerak ahalik zorrotzen eta fidagarrien aztertze konpetentzia garatu behar da, eta horretarako ikuspegiak kontuan hartu eta konponbideak bilatzeko konpromisoaren alde egin behar da. Eta taldeen eta pertsonen arteko bizikidetzan ezinbestean sortzen diren gatazka egoerak naturaltasunez onartzeko gaitasuna eta prozedura demokratikoen bidez aurre egiteko jarrera landu nahi dira. Baina fidagarritasunez aurre egiteko konpetentzia ere landu nahi da, eta, horretarako, bakoitzak bere iritzien argudiozko defentsari uko egin gabe, beharrezkoa da besteen ikuspegi ulertzeko gai izatea, haien jarrerak eta argudioak entzutea eta arrazoizko akordioetara iritea.

6.- Ikaslea pertsona bakarra eta konplexua dela onartzea, eta besteekiko harremanetan dituen ezaugarriak eta akatsak onartzea, euskal gizarteko kide moduan identifikatzen duten kultur ezaugarriez jabetzea eta horiek balioestea, eta beste talde batekoa eta, oro har, gizakien taldekoa izatearen sentimenduarekin bateragarri egitea, gizarte tolerantzia eta ez-baztertzailerak eraikitzen saiatzeko.

Bakoitza bere nortasunaren eta euskal identitatearen jakitun eginda, eta biak onartu eta balioetsi ondoren, helburua guztiok ditugun mendekotasun eta muga anitzak geureganatzeko gai izatea da; mendekotasun eta muga horiek inguratzen gaituztenekin, pertenez taldeekin eta harremanik ez dugun edo oso harreman eskasa dugun taldeekin izaten ditugu. Helburua euskal gizarteko kide bakoitza, bere nortasunaren pertzepzioaren berezitasunetik abiatuta, bereak bezalako autopertzepzioak ez dituzten pertsonak antzemateko eta naturaltasunez onartzeko gai izatea da, eta haiek errespetatuz bizi ahal izatea. Hortik abiatuta, eta komunikazioaren eta elkarrizketaren bidez, euskal nortasunerantz abiatzea da helburua: sustrai historikoetatik abiatu eta, osoko eta bazterketarik gabeko prozesu luze eta konplexu baten ondoren, kultur aberats eta plural baten elementu guztiak onartuko dituen gizarterantz abiatzea.

Horrela, etorkizuneko nortasun erronkei aurre egiteko prest egongo dira ikasleak; etorkizun hori oraina da jada, eta euskal gizarteak hainbat lekutako eta kulturatako etorkinen eraginak bereganatu behar ditu, eta horien integrazioak gainditu beharreko erronka berri bat planteatzen du: kultur nortasunetatik abiatuta, partekatutako erreferentzia esparru bat eraikitzea, bizikidetzari eta hazkundeari laguntzeko.

7.- Ekintza irudimentsuak eta eraginkorrak sustatzea eta ekitea, gizarteko errealitateko maila eta esparru desberdinetan, errealitateak eta egoerak aztertuz eta ebaluatuz, ekintza alternatiboak asmatuz, lortu nahi diren helburuetara egokitutako estrategien plangintza eginez eta abian jarriz, eguneroko bizitzako egoeretan ekiteko moduak hobetzeko, bai besteekiko harremanei dagokienez, bai natura baliabideen erabilerari dagokienez,

Gizarte ikaskuntzak ez dira kultur apaingarriak, autonomiaz bizitzeko eta ekiteko ikaskuntzak baizik; hori dela eta, gizarte irakaskuntza-ikaskuntzaren lanaren zati garrantzitsu bat gizartean ekiten ikastea da, ekintzan protagonismoa eta ardura hartuz. Arduraz aritzeko, gizartearen errealitatearen azterketa zorrotza egin behar da, arloak ongi ezagutzeko. Baina hori ekintzarako ezagutza da, eta, beraz, ezinbestekoa da arrazoizko ekintzetan pentsatzea, bai harreman pertsonalen eta instituzionalen arloan, bai naturarekin izaten diren harremanetan. Hau da, beharrezkoa da ekitea; eta, horretarako, beharrezkoa da ekintza plan konplexuak edo ez hain konplexuak egitea, herritarrek parte hartzen duten egoera zehatzen helburuetara egokitutakoak: eskolako, auzoko, sindikatuko, politikako, kulturako, kiroltako, natura babesteko eta abarreko elkarrekin proiektuak, baina baita heziketa prozesuetako eta jarduera profesionaleko hezikuntza pertsonaleko proiektuak ere.

Hori ongi egiteko, kontuan izan behar dira erreferentzia egoera osatzen duen elementu bakoitza eta horien egitura, baita aurrekoena ere. Hortik aurrera, ekintza aukera desberdinak aztertu behar dira, eta

helburuen, aurreikus daitekeen eraginaren eta eskuragarri dauden baliabideen arabera balioetsi. Eta, behin jarduera erabakita, faseak nola gauzatuko diren erabaki behar da, faserik bada.

7.3.- IKASKUNTZA EDUKIAK

Aurkeztutako konpetentzia orokorren proposamenetik erraz ondorioztatzen da hauek direla Gizarte Zientziak arloaren helburuak: kontzeptuzko edukien irakaskuntza lantzea (gertaerak, kontzeptuak, printzipioak, azalpen teoriak, etab.); balioak, portaerak eta jokabide ohiturak garatzea; eta hainbat prozedura menderatzea (teknikak, egiteko moduak, protokoloak, etab.). Konpetentzia orokor horiek funtsezko erreferentzia izan dira edukien proposamen hau osatzeko.

Horrez gain, edukiak hautatzeko eta aurkezteko, ondoren adierazten diren irizpideei jarraitu zaie.

Jarrerazko edukiei dagokienez, arlorako proposamen berezi eta bakarraren alde egiten da, eta ez da gai multzo bakoitza zehaztu. Proposatzen diren portaerak eta jokabide ohiturak kontzeptuzko eta prozedurazko edukien tratamendua zeharkatzen duen “continuum” batean egin behar direla ulertzen da.

Arloan landu beharreko prozedurazko eduki guztien proposamen bateratu bat egin daitekeela onartzen bada ere, multzoetan antolatzea erabaki da, kontzeptuzko edukiekin batera. Horrela, gauza batzuk errepikatzeke arriskua badago ere –prozedura berak lantzen dira hainbat multzotan–, kontzeptuzko eduki hobeto egokitzen dira horiei dagozkien prozesuen lan espezifikotara beste batzuk baino.

Eduki multzoen proposamena adierazle gisa ulertu behar da, eta oinarri hauek ditu:

Curriculum proposamen batean gizarte eduki ugari sar daitezkeenez, ezinbestekoa da aukeraketa bat egitea. Hori dela eta, proposamen hau testuinguruetara eta egoeretara egoki daiteke.

Aukeraketa egitean, diziplina irizpideak soilik erabili beharrean, bereziki izan dira kontuan Euskal Curriculumean adierazitako hezkuntza xedeak. Aukeraketa horren ondorioz, eta curriculumaren gainerako iturriak gutxietsi gabe, nolabaiteko lehentasuna hartzen du iturri soziologikoak. Horregatik, proposamena galdera batzuetatik abiatuta antolatzen da. Galderek lotura dute elkarrekin, eta derrigorrezko hezkuntzan erantzuna izan behar duten gizarte errealitatearen arlo batzuei buruzkoak dira.

Hortik aurrera, multzo bakoitza galderaren erantzuna lortzeko antolatzen da, edo, gutxienez, galdera batentzako edo batzuentzako erantzun lerroak bilatzeko, ahaztu gabe azkenean eduki horiek guztiak gizarte sistema konplexu batean eratzten direla, eta, ondorioz, erantzunek ere izaera sistemikoa izan behar dutela.

Multzo bakoitzean, ahal den heinean, euskal gizartearen errealitatea (zentzurik zabalenean) interpretatzen saiatu gara, horren espezifikotasuna kontuan hartuz, baita bizi dituen harreman eta elkarren arteko mendekotasun anitzen eta askotarikoen testuinguruak ere.

Hauek dira multzoen proposamena zehazteko erreferentzia esparru izan diren galderak:

Non bizi gara?

Zein eta zenbat gara?

Nondik gatoz?

Nola bizi gara elkarrekin eta nola konpontzen ditugu arazoak?

Nolakoak dira eta nola funtzionatzen dute erakundeek?

Zer gauza behar ditugu eta nola antolatzen gara horiei erantzuteko?

Nondik lortzen ditugu behar ditugun baliabideak?

Zer ezaugarri nagusik definitzen dute egungo gizartea?

Zein dira espazioa antolatzeko moduak?

Zer unetan gaude eta nora goaz Euskal Herrian?

Zer unetan dago eta nora doa egungo mundua?

7.3.1.- Jarrerazko edukiak

1. Interesa eta jakin-mina, iraganeko eta oraingo gizarte errealitatea bere konplexutasunean ezagutzeko.
2. Eskolako lanetan plangintzak egiteko eta ordena eramateko gaitasuna, irudimenarekin eta sormenarekin bateragarria izango dena.
3. Jarrera zorrotza eta sistematikoa, informazioa bilatzeko eta tratatzeko.
4. Egoera gatazkatsuen eta eztabaidagarrien aurrean, ikuspegiak kontuan hartzeko gaitasuna.
5. Iritzia gordetzeko eta informazio eztabaidea bainak baztertze gaitasuna, egoera bati buruzko nahikoa informazio edo nahiko fidagarria ez den informazio ez denean.
6. Landutako gaien nabardurak eta ez soilik ezaugarri nagusiak kontuan hartzeko joera.
7. Ordena eta argitasuna ahozko eta idatzizko komunikazioan.
8. Ahalegin pertsonala ezinbestekotzat hartzea ezagutza eskuratzeko, eta balioespen horrekin koherente izatea.
9. Bere burua gaintzeko espiritua, eskolako lanak egiteko garaian.
10. Euskal ondare historikoa, artistikoa, linguistikoa eta kulturala zaindu eta mantendu beharreko balio partekatutzat balioestea.
11. Euskal Herriko hizkuntza eta kultur aniztasuna guztiok aberasteko faktoretzat hartzea.
12. Euskal gizartearen kide egiten diren beste kulturetako pertsonak eta taldeak onartzea, errespetatzea eta haiekiko elkartzasuna agertzea.
13. Talde horiek euskal gizartearen eta kulturaren integratzen laguntzeko ahalmena izatea.
14. Pertsona guztiak duintasuna dutela eta eskubide besterenezinen subjektu direla defendatzeko konpromisoa agertzea, arraza, sexua, adina, erlijioa, ideologia politikoa edo beste ezein egoera edozein izanik ere.
15. Elkartasuna agertzea gizarte kide ahulenekin: gaixoekin, adindunekin, langabetuekin, tratatu txarrak jasaten dituztenekin, etab.
16. Jarrera kritikoa agertzea emakumeekiko indarkeria eta diskriminazio egoeren aurrean.
17. Erantzukizuna eta elkartasuna agertzea talde lanak edo beste lan kolektibo batzuk egitean.
18. Printzipio eta erakunde demokratikoak errespetatzea.
19. Elkartasuna izatea gizarte egoera ahuleko herriein, bereziki, barne askatasunen errepresioaren edo bidezkoak ez diren nazioarteko ekonomia harremanen biktima diren haiekin guztiak.
20. Natur baliabideak gizartearen egungo eta etorkizuneko ondaretzat hartzea.
21. Elkartasuna agertzea, natur baliabideen erabilerari dagokionez, egun planetan bizi diren eta etorkizunean biziko diren herri guztiak.
22. Gizarte gaiak autonomiaz lantzeko gaitasuna izatea.
23. Erantzukizuna eta ahalegin pertsonala agertzea eskolako lanak egitean.
24. Nork bere akatsak eta hutsegiteak naturaltasunez onartzea, eta zuzentzeko gaitasuna izatea.
25. Naturaltasunez onartzea -dramatismo berezirik gabe- pertsonen eta taldeen arteko bizikidetzan gatazkak izaten direla.
26. Gatazkei elkarriketaren eta prozedura demokratikoen bidez aurre egiteko gaitasuna izatea, ekimen eraikitzaileak hartuz eta besteen ekimenak eztabaidatzea onartuz.
27. Nazioarteko politika harremanetako gatazkak konpontzeko indarkeria erabiltzeari buruzko jarrera kritikoa izatea.
28. Ikasleak pertsona duinak direnez, eskubideen subjektu direla eta errespetua merezi dutela aldarrikatzeko gaitasuna izatea.

29. Herritar arduratsuak izanik, gai publikoetan, sistema demokratikoen mekanismo instituzionalen bidez, parte hartzeko prest izatea.
30. Modu aktiboan parte hartzea pertenezia taldeei eragiten dien erabaketan, eta erabakiak hartu ondoren, errespetatzea eta onartzea.
31. Norberaren jarrerak irmotasunez defendatzea, baina transakzioak eta kontzesioak egiteko gaitasuna izanik.
32. Jarrera kritikoa izatea gizarte garatuaren ezaugarri den kontsumismoari buruz.
33. Jarrera kritikoa izatea natur baliabideen ustiaketa arduragabeari buruz, bai azkar agor daitezkeelako, bai naturaren orekari ondorio kaltegarriak eragiten dizkiolako.
34. Ohitura kontserbazionistak hartzea natur baliabideak erabiltzean.
35. Jarrera kritikoa agertzea zientziaren erabilerei buruz, pertsonentzat eta ingurumenarentzat kaltegarriak izan daitezkeelako.

7.3.2.- Kontzeptuzko eta prozedurazko edukiak

1. NON BIZI GARA? BIDEGURUTZE ETA HARREMAN LEKUA

Kontzeptuzko edukiak

1. Euskal Herriaren kokaleku geografikoa:

- Eremu epeleko leku bat: koordinatu geografikoak.
- Bidegurutzea Arku Atlantikoan.
- Kontrastei bide ematen dien kokalekuak:
  - Itsasaldeko eskualdeak - barnealdekoak.
  - Mendi eremuak - lurralde irekiak.
  - Egoera klimatikoen aniztasuna.
  - Sare hidrografikoa: bi isurialde desberdin.
- Harreman lekua Europan:
  - Iberiar penintsularen eta Europa kontinentalaren artean.
  - Europa mediterraneoaren eta atlantikoaren artean.
  - Bi Estaturen artean: Espainia eta Frantzia.

2. Kokalekua paisaiaren aniztasunaren faktore gisa:

- Kostaldeko paisaiak: itsasoaren eta mendiaren artean.
- Isurialde atlantikoko ibarrak:
  - Sare hidrografikoa: antolatze ardatza.
  - Ibar honoetako paisaiak.
  - Isurialdeetako paisaia.
- Mendi paisaiak Pirinioetan: iparraldeko eta hegoaldeko isurialdeak.
- Isurialde mediterraneoko paisaia aniztasuna (Arabako Lautada, Errioxa, Erdialdeko Nafarroa, Erribera).

3. Kokalekua, fluxuen eta trukeen faktore gisa:

- Santiago bidea eta Europarekiko kultur trukeak.
- Itsasaldean egotea, eta portuen bidez izandako ohiko merkataritza trukeak.
- Bilboko portuaren garrantzi berezia:
  - Gaztelako artilea esportatzea.
  - Burdinazko minerala esportatzea.
  - Ikatza inportatzea.

Prozedurazko edukiak

1. Mapa batean puntu bat kokatzeko jarraibideak, koordinatu geografikoak erabiliz.
2. Erliebe eta klima mapak irakurtzeko eta interpretatzeko teknikak.
3. Nola orientatu plano bat edo mapa bat.
4. Paisaiak zuzenean edo zeharka behatzeko teknikak.
5. Espazioan orientatzeko teknikak.

2. ZEIN ETA ZENBAT GARA? DEMOGRAFIAREN EGITURA ETA DINAMIKA

Kontzeptuzko edukiak

1. Biztanleriaren egungo egitura

- Euskal Herrian eta lurralde historiko bakoitzean:
  - Guztiko biztanleria eta dentsitate demografikoa.
  - Adinaren, sexuaren eta jatorriaren araberako egitura.
  - Ikasketa maila, hizkuntza, etab.
- Europako erreferentzia herrialdeetan: Espainian, Frantzian, beste eremu batzuetako beste herrialde batzuetan (Mendebaldeko, Ekialdeko eta Mediterraneoko Europakoak).
- Eremu geografiko eta garapen maila desberdineko herrialde garrantzitsu batzuetan

Prozedurazko edukiak

1. Nola bilatu informazio garrantzitsua estatistika iturrietan.
2. Informazioaren teknologia berriekin informazio garrantzitsua bilatzeko jarraibideak.
3. Gai bati buruzko mapak irakurtzeko eta interpretatzeko teknikak.
4. Barra grafikoak irakurtzeko eta interpretatzeko jarraibideak: biztanleria piramideak.

2. ZEIN ETA ZENBAT GARA? DEMOGRAFIAREN EGITURA ETA DINAMIKA

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>(Magrebeko herrialdeak, Sahara azpiko Afrika, Ipar Amerika, Erdialdeko Amerika eta Hegoaldekoa, Ekialde Hurbila eta Urruna...).</p> <p>2. Demografiaren dinamika: iraganetik orainera:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Euskal Herrian eta lurralde historiko bakoitzean: <ul style="list-style-type: none"> • Hazkunde tradizionalaren eredua: hazkunde naturala eta migrazio joerak. • Trantsizio demografikoa: aldaketak hazkunde naturalean (heriotzak eta jaiotzak). • Zer unetan izaten diren. • Zein diren arrazoiak. • Demografia egituraren emaitzak. • Azken urteetako bilakaeraren ezaugarriak (azken 30 urteak). • Hazkunde naturala. • Migrazio joerak. • Aurreikus daitezkeen ondorioak. - Europako erreferentzia herrialdeetan: Espainian, Frantzia, beste eremu batzuetako beste herrialde batzuetan (Mendebaldeko, Ekialdeko eta Mediterraneoko Europakoak). - Eremu geografiko eta garapen maila desberdineko herrialde garrantzitsu batzuetan (Magrebeko herrialdeak, Sahara azpiko Afrika, Ipar Amerika, Erdialdeko Amerika eta Hegoaldekoa, Ekialde Hurbila eta Urruna...). - Batzuen eta besteen arteko harremanak: migrazio fluxuak. <p>3. Etorkizuneko aukerak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Euskal Herriarentzat: <ul style="list-style-type: none"> • Demografiaren etorkizuna. • Aurreikus daitezkeen ondorioak: demografikoak eta kulturalak. - Europako herrialdeentzat eta beste erreferentzia eremu batzuentzat: hainbat eratako migrazio presioak. 	<p>5. Lerro grafikoak irakurtzeko eta egiteko jarraibideak.</p> <p>6. Informazioa erregistratzeko eta lantzeko teknikak.</p> <p>7. Txostenak egiteko jarraibideak.</p>

3. NONDIK GATUZ? EUSKAL HERRIAREN BILAKAERA HISTORIKOA EUROPAN ETA MUNDUAN

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Historiaurreko gizartea:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gizateriaren sorrera. - Euskal lurraldeko lehen biztanleak. - Paleolitoko gizartetik neolitikora. - Historiaurreko kulturen adierazpen nagusiak euskal lurraldeetan. <p>2. Industrializazio aurreko gizarteak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lehen hiri zibilizazioak. - Gizarte klasikoak: Grezia eta Erroma: <ul style="list-style-type: none"> • Gizarte eta kultur ekarpenak. • Erromanizazioa euskal lurretan. - Erromatar inperioaren deuseztapenetik islamaren munduaren hedapenera. - Erdi Aroko monarkien sorrera eta bilakaera penintsulan eta kontinentean. - Erdi Aroko sistema feudala. <ul style="list-style-type: none"> • Kultur ekarpenak: artea. • Adierazpenak euskal lurretan. - Errenazimentua: pentsamendua eta artea. - Antzinako erregimeneko monarkiak indartzea: Habsburgtarrak eta Borboiak. <ul style="list-style-type: none"> • Espainiako eta Frantziako Estatuak osatzeko prozesua. • Euskal lurraldeak prozesu horretan. • Lurraldeen eransketaren berezitasunak eta foru sistemak. - Amerikaren aurkikuntza eta konkista: euskaldunak konkistan. - Erreforma eta Kontrarreforma. - Garai koloniala. <p>3. Euskal gizartea egungo Europan:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ilustrazioa eta euskal lurretan izandako eragina: Bergarako Erret Mintegia eta Euskal Herriaren Adiskideen Elkarteak. 	<p>1. Idatzi gabeko dokumentu historikoak interpretatzeko jarraibideak.</p> <p>2. Hainbat motatako dokumentu historikoak irakurtzeko, interpretatzeko eta depuratzeko teknikak.</p> <p>3. Informazio bibliografikoa bilatzeko jarraibideak.</p> <p>4. Artelanak bere testuinguruetan irakurtzeko eta interpretatzeko jarraibideak.</p> <p>5. Nola egin kronologia taulak, denbora lerroak eta friso historikoak.</p> <p>6. Nola egin ikerketa historiko txikiak.</p>

3. NONDIK GATOZ? EUSKAL HERRIAREN BILAKAERA HISTORIKOA EUROPAN ETA MUNDUAN

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<ul style="list-style-type: none"> - Burgesiaren iraultzak XIX. mendeko Europan: Frantziako Iraultza eta euskal lurretan izandako eragina. - Napoleonen Europan. - Berrezarpenaren Europan. - Iraultzen Europan. - Tradizionalismoa liberalismoaren aurka Espainian. <ul style="list-style-type: none"> • Euskal lurraldeen berezitasuna: foruak. • Ondorioak: liberalismoaren garaipena eta foruak indargabetzea. - Errepublikak eta Inperioa Frantzian. - Industria iraultza Euskal Herrian, Espainiako, Frantziako eta Europako testuinguruan: gizarte eta kultur aldaketak. <ul style="list-style-type: none"> • Politika eta gizarte ondorioak: • Sentimendu nazionalista: EAJren sorrera. • Migrazioak eta lanaren proletarizazioa: PSOEren sorrera eta lehen sindikalismoa. • Kultur ondorioak: • Gizarte kultur anitz baterantz. • Norberaren hizkuntza eta kulturaren dituen eraginak. - Lehen Mundu Gerra eta Errusiako Iraultza: hauste berri baten hasiera. - Espainiako bigarren errepublika eta itxaropen berriak Euskal Herriarentzat: 32ko eta 36ko Estatutuak (lehen Euzko Jauriaritza). - Faxismoak eta demokraziak aurrez aurre Europan. <ul style="list-style-type: none"> • Gerra zibila Espainian eta Bigarren Mundu Gerra. • Ondorioak • Frankoren diktadura Espainian: askatasunak kentzea eta nazionalismo periferikoak. • Oposizio demokratikoa Espainian eta Euskal Herrian. • ETaren indarkeriazko erantzuna. • Ipar Euskal Herria gerraostean: gerra hotza, deskolonizazioa eta Europaren eraikuntza. - Demokraziarako trantsizioa Espainian eta Euskal Herrian: <ul style="list-style-type: none"> • Frankismo osteko lehen gobernuak: askatasunak berreskuratzea. • Espainiako Konstituzioa. • Estatutua eta Foruaren Hobekuntza. • Demokraziako gobernuak Euskal Herrian eta Espainian: ETaren indarkeriaren iraunkortasuna eta bake mugimenduak. 	

4. NOLA BIZI GARA ELKARREKIN ETA NOLA KONPONTZEN DITUGU ARAZOAK? ARAUEN BEHARRA: ZUZENBIDEA

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Bizikidetzaren aurrerapen aukera eta gatazka iturria:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bizikidetzaren eta gatazkak: motak eta mailak <ul style="list-style-type: none"> • Gatazka motak: ideia edo interes gatazkak gizartean, esparru ideologikoan, politikoan, ekonomikoan, kulturalena, erlijiosoan, eta abarrear. • Mailak: familia, eskola, auzoa, udalerrria, eskualdea, nazioartea, etab. - Gatazkaren izaera neutroa. - Historian zehar gatazkei aurre egiteko erabilitako moduak <ul style="list-style-type: none"> • Ez demokratikoak eta indarkeriazkoak: ezarpena, inbasioak, gerrak, izua. • Indarkeriarik gabekoak eta demokratikoak: elkarrizketa eta hitzarmenak, tartekaritzak, arauetara jotzea. <p>2. Arauak eta legeak gatazkak prebenitzeko eta konpontzeko tresna gisa: zuzenbidea:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Arau kontzeptura hurbiltzea: arauaren elementuak. - Arau baten baldintzak (eraginkortasun eta justizia irizpideak). - Arau motak eta sistema arauemaileak. - Arauak egitea eta aldatzea. - Zuzenbidea: esparru edo/eta maila jakin bateko arau/lege multzoa. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gatazkak aztertzeke protokoloak. 2. Gatazkak elkarrizketaren bidez lantzeke jarraibideak. 3. Bizikidetzaren arauak egiteko edo berrikusteko jarraibideak. 4. Ikerketa lan txikiak egiteko jarraibideak

4. NOLA BIZI GARA ELKARREKIN ETA NOLA KONPONTZEN DITUGU ARAZOAK? ARAUEN BEHARRA: ZUZENBIDEA

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>3. Oinarrizko eskubideak arauen oinarri gisa.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bizitzeko eskubidea. - Berdintasun printzipioa. - Segurtasunerako eskubidea bidegabekeriaren aurka. <p>4. Eskubideen bilakaera historikoa</p> <ul style="list-style-type: none"> - Euskal lurraldeetan. Ohiturazko zuzenbidetik idatzizko bildumetara. <ul style="list-style-type: none"> • Pertsona. • Familia. • Komunitatea. - Une garrantzitsuenak eskubideen konkistan eta onarpenean. <ul style="list-style-type: none"> • Liberalismoaren ekarpena: bizilekuaren eta gutunen bortxazintasuna, kontzientzia eta adierazpen askatasuna, jabetza eskubidea. • Sozialismoaren, sozialdemokraziaren eta abarren ekarpenak: gizarte eta kultur eskubideak (osasun, hezkuntza eta lan eskubideak). • Ekarpen berriak: bakerako eskubidea, ingurumen garbia izateko eskubidea, etab. - Eskubideen deklarazio nagusiak. <p>5. Demokrazia zuzenbidezko estatu gisa: baldintzak</p> <ul style="list-style-type: none"> - Demokrazia sorreran eta erabileran. - Botereen banaketa. - Legeak errespetatzea. - Norbanakoaren eskubideak eta eskubide kolektiboak errespetatzea. 	

5. NOLAKOAK DIRA ETA NOLA FUNTZIONATZEN DUTE ERAKUNDEEK? EGITURA ETA FUNTZIONAMENDU POLITIKOA

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Erakunde primarioak: familia eta eskola.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osaera eta egitura. - Funtzioak. - Funtzionamendua: <ul style="list-style-type: none"> • Harremanak eta gatazkak erregulatzea. • Arauak. • Parte hartzea. <p>2. Herri erakunde espezializatuak (sindikatuak, auzo elkarteak, kontsumitzaileen elkarteak, gobernuz kanpoko erakundeak...): helburuak eta funtzionamendua.</p> <p>3. Antolaketa eta funtzionamendu politikoa, mailen arabera:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Euskal udalerrietako antolaketa: iragana eta oraina. <ul style="list-style-type: none"> • Egitura. • Oinarrizko funtzioak. • Funtzionamendua: arauak eta parte hartzea. - Euskal lurralde historikoen antolaketa politikoa. <ul style="list-style-type: none"> • Egitura. • Oinarrizko funtzioak. • Funtzionamendua: arauak eta parte hartzea. - Euskal Herria bi estatutan <ul style="list-style-type: none"> • Autonomiadun lurraldeen antolaketa Espainiako Estatuaren esparruan • Egitura. • Oinarrizko funtzioak. • Funtzionamendua: arauak eta parte hartzea. • Lurraldeen egoera eta funtzionamendua Frantziako Estatuan. - Erakunde estatalkak <ul style="list-style-type: none"> • Egitura. • Oinarrizko funtzioak. • Funtzionamendua: arauak eta parte hartzea. - Europar Batasuna <ul style="list-style-type: none"> • Sorrera eta bilakaera: itunak eta etengabeko zabalkundeak. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inkestak egiteko eta betetzeko jarraibideak. 2. Nola landu bildutako informazioa. 3. Nola egin txostenak, inkestetan bildutako datuetatik abiatuta. 4. Famili zuhaitzak egiteko jarraibideak. 5. Dokumentu ofizialak irakurtzeko eta interpretatzeko jarraibideak. 6. Instantzia ofizialei zuzendutako dokumentuak egiteko edo betetzeko jarraibideak (eskaerak, erreklamazioak).

5. NOLAKOAK DIRA ETA NOLA FUNTZIONATZEN DUTE ERAKUNDEEK? EGITURA ETA FUNTZIONAMENDU POLITIKOA

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<ul style="list-style-type: none"> • Antolaketa eta egungo erakundeak. • Helburuak eta lorpenak. • Funtzionamenduaren zailtasunak. • Europar Batasuna eta estatu gabeko nazioen helburuak: Euskal Herriaren kasua. <p>4. Nazio Batuen antolaketa eta nazioarteko lankidetzarako beste erakunde batzuk</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nazio Batuak: <ul style="list-style-type: none"> • Aurrekariak, sorrera eta helburuak. • Antolaketa: Segurtasun kontseilua eta Batzar Nagusia. • Berezitasun batzuk: Kontseiluko kide iraunkorrak eta beto eskubidea. • Mendeko erakunde espezializatuak. - Beste erakunde batzuk: Amerikako Estatuak Erakundea (AEE), Arabiar estatuak liga, etab. 	

6. ZER GAUZA BEHAR DITUGU ETA NOLA ANTOLATZEN GARA HORIEI ERANTZUTEKO? ANTOLAKETA ETA FUNTZIONAMENDU EKONOMIKOA

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Beharren aniztasuna (etxebizitza, arropa, elikagaiak, hezkuntza, osasuna, aisialdia, etab.): kontsumoa eta kontsumismoa aurrez aurre.</p> <p>2. Etxeko ekonomia: osagaiak eta funtzionamendua.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aurrekontuaren osagaiak: ohiko gastuak, zerbitzuak, zergak eta abar; sarrerak eta sarrearen iturriak. - Aparteko gastuen finantzaketa: kreditua (aukerak eta mugak). - Harremanak ogasun publikoarekin: zuzeneko eta zeharkako zergak (errentaren aitortpena). <p>3. Antolaketa eta funtzionamendu ekonomiko orokorra: oinarrizko kontzeptuak</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ondasunak eta zerbitzuak ekoiztea eta merkaturatzea: parte hartzen duten faktoreak. - Jarduera ekonomikoak: jarduera sektoreak - Enpresa ekonomia unitate gisa: <ul style="list-style-type: none"> • Kontzeptua eta helburuak. • Antolaketa eta funtzionamendua. • Enpresa motak: egituraren eta jardueraren arabekoak. • Lan gatazkak: sindikatuak eta enpresa erakundeak (sindikatuaren ekintza eta hitzarmen kolektiboak). - Finantza erakundearen funtzioa: kreditua eta inbertsioa. - Merkaturaren ekonomia erabakien funtsezko elementu gisa: sistema liberala. - Ondorioak: gizarte desberdintasunak eta gatazkak. - Esku hartze publikoa ekonomian: ekonomiaren ikuskera sozialistatik merkatu ekonomia sozialera (esku hartze publikoetarako tresnak). - Multinazionalen boterea. <p>4. Ekonomia publikoak, mailen arabera (udalerrriak, probintziak, autonomia erkidegoak, estatuak)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Funtzioak: oinarrizko zerbitzuak, laguntza, desberdintasunak orekatzea, dinamizazioa, etab. - Aurrekontuak baliabideak emateko oinarrizko tresna gisa: gastuen banaketa. - Sarrera iturriak, mailaka (zergak, zor publikoa, etab.). - Adierazle makroekonomikoak: NPG, biztanle bakoitzeko errenta, biztanleria aktiboa, langabezia, inflazioa. <p>5. Nazioarteko harreman ekonomikoak: zenbait ondorio.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mundu globalizatua eta barne egitura. - Lanaren nazioarteko banaketa: herrialde azpigaratuentzako desabantailak. - Ordainketa balantza eta osagaiak (merkataritzako balantza, zerbitzu eta kapital balantza): merkataritza desorekatua. - Herri txiroen kanpo zorra: horren ondorioak. <p>6. Euskal ekonomia nazioartean</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zenbait euskarri historiko <ul style="list-style-type: none"> • Erdi Aroaren amaierako eta aro modernoaren hasierako egoera. • Itsas merkataritza eta arrantza. • Meatzeak eta burdinolak. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aurrekontu bat egiteko jarraibideak. 2. Kredituak eskatzeko protokoloak. 3. Laneko baja bat egiteko protokoloak. 4. Hainbat iturritan ekonomiari buruzko informazioa bilatzeko jarraibideak. 5. Informazio hori hainbat helburuetarako erabiltzeko jarraibideak. 6. Nola egin taula konparatiboak

6. ZER GAUZA BEHAR DITUGU ETA NOLA ANTOLATZEN GARA HORIEI ERANTZUTEKO? ANTOLAKETA ETA FUNTZIONAMENDU EKONOMIKOA

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<ul style="list-style-type: none"> • Euskal ekonomiaren bilakaera XIX. mendean zehar. • Baserria erreferentziazko nekazaritza ustiapen gisa. • Arrantza sektore tradizionala. • Burdinoletatik industria handietara eta banketxeen garapenera: bilakaeraren faktoreak. • Kontinenteen arteko eta itsas merkataritza: aukerak. • Ekonomia gorabeherak XX. mendeko 60ko hamarkada arte: lotura estatuko eta nazioarteko egoerekiko lotura. - 70eko hamarkadako krisi sakona hainbat ekonomia sektoretan, eta berregituraketa/birmoldaketa 80ko hamarkadatik aurrera. - Zerbitzuen garapena azken hamarkadetan. - Egungo egoera: <ul style="list-style-type: none"> • Adierazle sozioekonomiko nagusiak. • Jarduera sektoreen egoera: nekazaritza, abeltzaintza eta arrantza, industria, zerbitzuak, finantzak. • Euskal ekonomiaren etorkizuna estatuan eta nazioartean: zenbait sektore eta enpresa garrantzitsu hainbat esparrutan. <p>7. Nazioarteko ekonomia erakundeak: helburuak eta jarduera ildoak</p> <ul style="list-style-type: none"> - Europar Batasuna eta bere eragin ekonomikoa: <ul style="list-style-type: none"> • Kide izatearen ondorio positiboak (Europako funtsak eta azpiegituren garapena). • Konpetentzia ekonomikoak. - Beste erakunde batzuk: Nazioarteko Moneta Funtza (NMF), Munduko Bankua, G7. 	

7. NONDIK LORTZEN DITUGU BEHAR DITUGUN BALIABIDEAK? NATUR BALIABIDEAK GEHIEGI APROBETXATZEA

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Natura: giza bizitzarako beharrezko baliabideen azken iturria.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aire eta ura. - Lehengaiak. - Energia iturri primarioak. <p>2. Historia pixka bat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lehen talde nomaden jardura mugatua: ehiza, arrantza eta natur produktuen bilketa. - Urrats garrantzitsua: talde sedentarioek nekazaritza eta abeltzaintza jarduerari ekitea. - Konkisten gerrak eta inperioak Antzinaroan eta Erdi Aroan: besteen baliabideen bila. - Aro Modernoko hedapen koloniala. - XVIII. eta XIX. mendeko aurrerapen zientifikoak eta teknikoak: hazkunde demografikoaren azelerazioa eta baliabideen kontsumoa areagotzea. - Kolonialismoa XIX. mendean eta XX. mendearen lehen erdialdean. <p>3. Beharren ikaragarrizko gorakada azken hamarkadetan: garapen teknologikoa eta baliabideak gehiegi kontsumitzea (zenbait kontsumoren bilakaera, bereziki energetikoa).</p> <p>4. Naturan dituen ondorioak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Baso soilteza eta horrek eragindako arazoak. - Ohiko energia iturriak gehiegi kontsumitzea: kutsadura atmosferikoa, atmosfera gehiegi berotzea, etab. - Lehengai eta energia iturri alternatiboak erabiltzea: aukerak eta arriskuak. <p>5. Natura hondatzeari buruzko kezka: kontserbatzeko beharra</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ekosistemak zaintzearen garrantzia. - Mugimendu kontserbazionistak: ekologismoa. - Natura zaintzeari buruzko nazioarteko hitzarmenak: Kiotoko Protokoloa. <p>6. Euskal Herriko egoera</p> <ul style="list-style-type: none"> - Natur baliabideen balantzea: aukerak eta mendekotasunak (historikoak eta egungoak). <ul style="list-style-type: none"> • Hainbat lehengai. • Energia iturriak. - Naturari egindako erasoak eta natura zaintzea. <ul style="list-style-type: none"> • Ingurumen arazoak Euskal Herrian. • Erakundeen jardura ingurumenari dagokionez. • Talde ekologisten ekintzak. • Euskal lurraldeetako babestutako espazioak. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mapa historikoetan aldaketa prozesuak behatzeko jarraibideak. 2. Sarean nola bilatu informazio espezifikoak, bilatzaile orokorren eta espezializatuen bidez. 3. Bilakaera prozesuak grafikoetan irudikatzeko jarraibideak. 4. Aldagaien bilakaeren korrelazioak nola adierazi grafikoek bidez. 5. Zenbait gairi buruzko txosten kritikoak egiteko jarraibideak

8. ZER EZAUGARRI NAGUSIK DEFINITZEN DUTE EGUNGO GIZARTEA? KOMUNIKAZIOAREN GIZARTEA GLOBALIZATUA ETA ELKARREN MENDEKOA DEN MUNDUAN

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Errealitate globalaren adierazpena Euskal Herritik ikusita:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Produktu trukea munduko edozein herrialderekin (ondasunak eta zerbitzuak). - Kapitalen trukea nazioartean. - Nazioarteko migrazioen zabaltasuna eta orokortasuna. - Berehala komunikatzeko aukera. <p>2. Ereduaren oinarriak: berriki izandako azpiegituren garapen prozesuaren azelerazioa.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Garraio azpiegituren eboluzioa, mailen eta esparruen arabera. - Komunikazio azpiegituren eboluzioa mailetan (pertsonek artekoa eta masena). - Informazio teknologia berrien garapena. <p>3. Ondorioak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mundu arina eta aldakorra. - Globalizazioa eta elkarrekiko mendekotasuna: merkatuen mundializazioa. - Lehiakortasun arazoak. - Kontzentratzeko eta homogeneizatzeko joera. - Kultur aniztasuna eta kulturen arteko tentsioak. <p>4. Etorbizuneko erronkak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lehiakortasunaren erronka: ikerketaren eta berrikuntzaren garrantzia. - Prestakuntzaren erronka: kompetentzietan prestatzea. - Teknologia berrien erronka. - Zibilizazioen eta kulturen bizikidetzaren erronka. - Globala bereganatzeko erronka norberaren kulturaren izaera galdu gabe: erronka berezia Euskal Herriarentzat. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bide mapak irakurtzeko eta interpretatzeko teknikak. 2. Fluxu mapak irakurtzeko eta interpretatzeko jarraibideak. 3. Paisaiak eta paisaietan izaten diren aldaketak behatzeko teknikak.

9. ZEIN DIRA ESPAZIOA ANTOLATZEKO MODUAK? PAISAIA ALDAKETAK

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Euskal Herriaren espazioa antolatzeke aldaketak</p> <ul style="list-style-type: none"> - Komunikazio sarea: azken hamarkadetakoko garapena eta proiektu berriak. - Landa espazioak: berriki egindako aldaketak eta horren arrazoiak: <ul style="list-style-type: none"> • Merkatura egokitzeko eskakizunak eta horrek espazioaren antolakuntzan dituen eraginak. • Europan sartzeak izandako eraginak. • Hiri dinamikak landa espazioetan dituen ondorioak. - Hiri espazioak: hiri espazioen aldaketak eta eragin eremuen hedapena. <ul style="list-style-type: none"> • Komunikazio eta garraio egiturak eta hiriko eta hiri inguruko espazioa antolatzeke duten garrantzia. • Landa espazioak hiri dinamikan sartzea. <p>2. Paisaien bilakaeraren joera nagusiak</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pixkanakako gizatiartzea. - Natur ingurunearekiko mendekotasunak murriztea. - Urbanizazio prozesuak azkartzea. - Landa espazioak berrantolatzea. - Turismoa zabaltzea kostaldean, mendialdean, etab. - Zenbait espazio abandonatzea eta baso soiltzea. <p>3. Ondoriozko erronkak</p> <ul style="list-style-type: none"> - Espazio batzuk babesteko politikak: natur erreserba. - Lurraldea eta baliabideak antolatzeke politika orokorra <ul style="list-style-type: none"> • Landa espazioak. • Hiri espazioak. • Lasaialdiko espazioak, aisialdiko espazioak, etab. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Paisaiak zuzenean eta zeharka behatzeko teknikak. 2. Aldaketa prozesuak sistematikoki behatzeko jarraibideak. 3. Gizarte esparruko argudio testuak zorrotz eraikitzeke jarraibideak. 4. Planoak eta mapak irakurtzeko eta interpretatzeko teknikak.

10. ZER UNETAN GAUDE ETA NORA GOAZ EUSKAL HERRIAN? EUSKAL HERRIA ETORKIZUNAREN AURREAN

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Euskal Herriko politika aniztasun berezia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Erreferentzia bikoitzak: ezkerre-eskuina, nazionalismoa-ez nazionalismoa. - Nazionalismoen eta gizarte sentsibilitateen aniztasuna. - Horrek eragindako alderdi politikoen aniztasuna. <p>2. Konpontzeke dagoen gatazka bat: bakean eta demokrazian bizitzeko eredia bilatzea, izaera integratzailea izango duena.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alderdi politikoak eta euren posizioak. - Herri mugimenduak. - Bakearen aldeko erakundeak. - Beste trantsizio baterantz? <p>3. Ekonomia dinamikoa, aldatzeko gaitasuna duena.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Egungo egoera sektoreka. - Etorkizuneko arazoak, erronkak eta aukerak. <p>4. Inmigratio anitza eta kultur askotarikoa integratzeko erronka.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Inplikazio ekonomikoak eta sozialak. - Hezkuntza eta kultur beharrak. <p>5. Arte eta kultur adierazpenen aniztasuna</p> <ul style="list-style-type: none"> - Arte korronte garaikideak. - Zientziari egindako ekarpenak. - Beste kultur adierazpen batzuk. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informazio bibliografikoa bilatzeko jarraibideak. 2. Ohiko hemeroteketan informazioa bilatzeko jarraibideak. 3. Egunkari digitalen hemeroteketan informazioa bilatzeko jarraibideak. 4. Hainbat estatistika iturritatik informazioa jasotzeko eta erregistratzeko jarraibideak. 5. Nola antolatuta jasotako informazioa, zenbait subjektuk gai jakin bati buruz duten ikuspegien arteko antzekotasunak eta desberdintasunak bistartzeko.

11. ZER UNETAN DAGO ETA NORA DOA EGUNGO MUNDUA? EGUNGO MUNDUA ETA ETORKIZUNERAKO ERRONKAK

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Mundu anitza</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ingurune fisiko-naturalen aniztasuna. - Arraza, kultura eta erlijio aniztasuna. - Natur eta teknologia baliabideen aniztasuna. - Gertaera historikoen aniztasuna. - Ekonomia garapenaren aniztasuna, etab. <p>2. Mundu gatazkatsua: gatazka anitz</p> <ul style="list-style-type: none"> - Arrazakeria: etnia eta tribu gatazkak egungo munduan. <ul style="list-style-type: none"> • Zenbait kasu Afrikan. • Adierazpen arrazistak Europako herrialdeetan. - Baliabideez jabetzeko edo horiek esportatzeko nazioarteko gatazkak: ura, lehengaiak, energia iturriak. - Kultur edo erlijio ñabardurak dituzten gatazkak. <ul style="list-style-type: none"> • Islamismo integristaren indarkeria adierazpenak. • Zenbait gatazka Europako herrialdeetan. - Lurraldetasunarekin lotutako gatazkak. <ul style="list-style-type: none"> • Lurralde beragatik borrokatzea: Palestina-Israel. • Lurralde banaketak: garai bateko SESB eta Balkanak. <p>3. Potentzia ekonomiko handiak, azaleratzen ari diren herrialdeak eta mundu azpigaratua: egoera erlatiboa eta elkarrekintzak</p> <ul style="list-style-type: none"> - AEBek hartutako funtzioa. - Europaren funtzioa eta Ekialdeko herrialdeen integrazioa. - Errusia eta garai bateko SESBeko kideak. - Japonia. - Asiaren hego-ekialdean ekonomikoki azaleratzen ari diren herrialdeak. - Txina: trantsizioan dagoen herrialdea. - Azpigarapenaren mundua: mendekotasun harremana. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gai mapak irakurtzeko eta interpretatzeko jarraibideak. 2. Nola bilatu sarean herrialdeei buruzko informazio garrantzitsua. 3. Zenbait gairi buruz, prentsa dossier egituratuak egiteko jarraibideak. 4. Lan monografikoak egiteko jarraibideak.

7.4.- ARLOKO KONPETENTZIA ESPEZIFIKOAK

Konpetentzia espezifikoak	Konpetentzia orokorrak							Eduki multzoak											Garran. (1-2-3)*		
	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11			
1. Zehatz eta zorrotz interpretatzea mapetako eta grafikoetako informazioak, errealitate historikoen, geografikoen, ekonomikoen eta abarren adierazle direnak, eta haien artean azalpen harremanak ezartzea.	X	X						X	X	X			X	X	X	X					2
2. Paisaien behaketa sistematikoa eta haietan izaten diren aldaketa prozesuena egitea autonomiaz, eta aldaketa horiek eragiten dituzten balizko faktore sozialekin lotzea.	X						X	X					X	X	X	X					2
3. Bakarka interpretatzea Euskal Herriko paisaiaren aniztasuna, egungo osaera eragin duten faktore fisiko eta sozialak kontuan hartuz.	X		X					X		X	X	X	X	X	X	X					1
4. Gizarte informazioak (historikoak, demografikoak eta ekonomikoak) bilatzea, erregistratzea eta modu fidagarrian lantzea, helburua lortzeko iturri egokienak erabiliz (bibliografikoak, estatistikoak, dokumentalak, etab.), baita Informazio Teknologia Berrien baliabideak ere.	X	X	X						X	X		X	X	X				X	X		1
5. Bakarka planifikatzea eta egitea gai sozialei buruzko monografia txikiak, gutxieneko zorrotzasunaren eta sistematizazioaren bidez eta bibliografia nahiz lehen eskuko dokumentu iturriak erabiliz.		X	X				X		X	X	X	X		X				X	X		2
6. Taldeko lanetan eta jardueretan parte hartzea modu erakitzailean, arduratsuan eta solidarioan; lan eta jarduerak eskolako lanak eta jarduera ludikoak batera egitera bideratuko dira, baita pertenezko taldeetan gizartean esku hartzeko proiektuak egitera ere.				X	X		X				X	X		X				X			1
7. Pertenezko eta erreferentzia taldeen eta erakundeen (familia, eskola, herria, autonomia erkidegoa, estatua, etab.) antolakuntza egiturak eta ohiko funtzionamendu erak kritikoki aztertzea, eta egoki zehaztea demokraziaren funtzionamendua bideratzen duten oinarriko irizpideak.					X		X			X	X							X			2
8. Zorrotzasunez eta enpatiarako gaitasunez aztertzea pertsonen eta taldeen arteko gizarte gatazkak; aurrera egiteko aukeratzat hartzea eta horiek konpontzeko bake prozedurak erabiltzea sustatzea.			X	X	X		X		X	X											1
9. Euskal Herriari identitate berezia eman zioten eta dioten hizkuntza, kultur, zuzenbide, politika... ezaugarriak deskribatzea eta balioestea, eta bilakaera horretan eragin duten faktore nagusiak identifikatzea.						X	X	X	X	X	X										2
10. Euskal lurraldeen gertaera historikoak -horientzat bereziki garrantzitsuak izan diren une historikoetan- Europako historian kokatzea, eta bakoitzaren esanahi politikoa, ekonomikoa eta kulturala zehaztea.	X		X			X			X	X		X						X			2
11. Euskal lurraldeen arteko antzekotasun eta desberdintasun sozioekonomikoak identifikatzea, eta horien adierazleak eta geografia eremu desberdinetako herrialdeenak alderatzea.		X	X					X					X								2
12. Esanguratsuak izan daitezkeen korrelazioak ezartzea, batetik, herrialde batzuen adierazle ekonomikoen artean eta, bestetik, adierazle		X	X					X	X	X		X	X						X		2

* 1 = Guztiz garrantzitsua; 2 = Oso garrantzitsua; 3 = Garrantzitsua.

Kompetentzia espezifikoak	Kompetentzia orokorrak							Eduki multzoak											Garran. (1-2-3)*			
	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11				
demografikoen eta kulturalen artean, berezitasunak azalduz eta azalpen hipotesiak ematen saiatuz.																						
13. Eguneroko bizitzak herritarrari erakundeekiko harremanetan eskatzen dizkion kudeaketak autonomiaz egitea: merkataritza eta finantza operazioak, errentaren aitortpena, eskaerak, keak eta erreklamazioak formalizatzea, curriculuma, etab.			X				X					X	X									2
14. Jarduerak egitea eta aktiboki eta sormena erabiliz parte hartzea hainbat esparrutako erakunde espezifikoetan (eskolakoak, lanekoak, etab.), eta hainbat mailatan gizabanakoen eta kolektiboen eskubideak aldarrikatzea erakundeetan, zuzentasunez baina imoki.					X	X	X				X	X	X	X								2
15. Norberaren prestakuntzara bideratutako ekimenak egitea (norberaren beharretara eta gizartearen eskakizun berrietara egokitutakoak), eta erakunde sistemak ematen dituen aukerei buruzko informazioa bilatzea eta sarean horri buruzko informazio garrantzitsua jasotzeko gai izatea.		X				X	X							X	X			X				1
16. Gizarte errealitatea hobetzeko eta natura defendatzeko proiektuetan konprometitzea, ideologietan eta norberaren edo/eta kolektiboaren interesetan oinarritutako hausnarketan eta iritzi kritikoaren ondorioz.					X	X	X				X	X										2
17. Zenbait txostenen datu objektiboaren azterketetatik abiatuta, zenbait giza jarduerak natura nola honda dezaketen aurreikustea, ekintza pertsonal koherenteak prestatzeko eta aktiboki eta arduraz inplikatzeko praktika kontserbazionistak sustatzen.											X			X		X						2
18. Euskal gizartearen gero eta kultur talde gehiago daudenez, talde horiekin arduraz eta modu eraikitzailean lankidetzan aritzea, norberaren kultur ezaugarriak balioetsiz eta mantenduz, besteenak errespetatuz eta haiekiko interesa agertuz, eta kultur partekatua osatzen lagunduz.				X	X	X				X	X				X		X					1

7.5.- EBALUAZIO IRIZPIDEAK

Kompetentzia espezifikoak	Ebaluazio irizpideak
1. Zehatz eta zorrotz interpretatzea mapetako eta grafikoetako informazioak, errealitate historikoen, geografikoen, ekonomikoen eta abarren adierazle direnak, eta haien artean azalpen harremanak ezartzea.	<p>1.1. Mapa topografiko bateko espazioen erliebearen oinarritzko ezaugarriak deskribatzen ditu.</p> <p>1.2. Euskal Herriko eremuen berezitasun klimatikoak identifikatzen ditu klima mapa batean, eta lotura esanguratsuren bat ezartzen du erliebearen antolaketaren eta klima eremu horien artean.</p> <p>1.3. Zenbait garaitako mapa historiko batzuetatik abiatuta, Euskal Herriaren lurraldeetako edo beste edozein lurraldetako gertaera historikoen ezaugarri nagusiak deskribatzen ditu.</p> <p>1.4. Gai mapa desberdinak alderatzean, korrelazio hautemangarri batzuk ezartzen eta deskribatzen ditu.</p> <p>1.5. Mota guztietako grafikoetako informazioak zuzen interpretatzen eta deskribatzen ditu: barra grafikoetakoak (biztanleriaren piramidea, besteak beste), grafiko linealetakoak (demografiaren bilakaerarena, energia kontsumoarena, errentaren bilakaerarena, sektore baten ekoizpenarena, etab.) edo sektore grafikoetakoak (biztanleria sektoreka, energia erreserben banaketa, etab.)</p>
2. Paisaien behaketa sistematikoa eta haietan izaten diren aldaketa prozesuena egitea autonomiaz, eta aldaketa horiek eragiten dituzten balizko faktore sozialekin lotzea.	<p>2.1. Behaketari ekin aurretik, ongi zehazten du behaketaren helburu den paisaia.</p> <p>2.2. Arreta paisaiaren elementu garrantzitsuetan eta espazioan duten antolaketan jartzen du.</p> <p>2.3. Horien arteko lotura hautemangarriak behatzen eta deskribatzen ditu.</p> <p>2.4. Arreta berezia jartzen du elementu artikulatzaileetan.</p> <p>2.5. Aldaketak behatzeko:</p> <p>2.6. Behaketa denbora zehazten du.</p> <p>2.7. Behaketak egiteko jarraituko duen denbora sekuentzia zehazten du.</p> <p>2.8. Erregistroak egiten ditu behaketa bakoitzean.</p> <p>2.9. Azkenik, erregistroak alderatu eta aldaketak deskribatzen ditu.</p> <p>2.10. Aldaketak eta balizko arrazoiak lotzen ditu.</p>
3. Bakarka interpretatzea Euskal Herriko paisaiaren aniztasuna, egungo osaera eragin duten faktore fisiko eta sozialak kontuan hartuz.	<p>3.1. Euskal Herriko hainbat geografia eremutako landa paisaien irudiak eta horien osaeran eragina duten faktore fisikoak (erliebea eta klima) lotzen ditu.</p> <p>3.2. Paisaia horien antolaketa eta hori eragin ahal izan duten gizarte faktoreak lotzen ditu (merkatuaren eskaerak, Europar Batasuneko prima politika, hiri dinamikaren eraginak, etab.).</p> <p>3.3. Hiri paisaia batzuk eta paisaia horren kokapenean eta garapenean eragin ahal izan duten balizko elementu hautemangarriak lotzen ditu.</p> <p>3.4. Hiri guneetan edo horien irudietan garatu diren gizartearen iraganaren zenbait adierazpen identifikatzen ditu.</p>
4. Gizarte informazioak (historikoak, demografikoak eta ekonomikoak) bilatzea, erregistratzea eta modu fidagarrian lantzea, helburua lortzeko iturri egokienak erabiliz (bibliografikoak, estatistikoak, dokumentalak, etab.), baita Informazio Teknologia Berrien baliabideak ere.	<p>4.1. Ongi aukeratzen ditu gai bat lantzeko aztertu beharreko informazio iturriak.</p> <p>4.2. Euskarri egokiak aukeratzen edo sortzen ditu jasotako informazioak erregistratzeko.</p> <p>4.3. Ongi erabiltzen ditu bibliografia fitxategiak informazioa bilatzeko.</p> <p>4.4. Erabilitako bibliografian bere helbururako garrantzitsua den informazioa aukeratzen du.</p> <p>4.5. Kritikoki aztertzen ditu dokumentu historikoak, ezarritako protokoloen arabera.</p> <p>4.6. Ongi erabiltzen ditu sarean (bilatzaile orokorrak eta espezializatuak) estatistika informazioak bilatzeko tresnak (datu baseak).</p> <p>4.7. Estatistika iturrietan, lanerako gaiei buruzko informazio egokiena aukeratzen du.</p> <p>4.8. Informazioa berrantolatzen du esanahia emateko (eskemak, taulak, grafikoak, etab.).</p>
5. Bakarka planifikatzea eta egitea gai sozialei buruzko monografia txikiak, gutxieneko zorroztasunaren eta sistematizazioaren bidez eta bibliografia nahiz lehen eskuko dokumentu iturriak erabiliz.	<p>5.1. Ongi definitzen eta zehazten du lanaren gaia.</p> <p>5.2. Argi adierazten d(it)u egin nahi d(it)uen galderak.</p> <p>5.3. Aldian-aldean, galdera horientzako erantzunak proposatzen ditu.</p> <p>5.4. Ikerketa plan bat definitzen du (lanerako metodoa, erabiliko diren iturriak), erantzunak bilatzeko.</p> <p>5.5. Bildutako informazioa aukeratu eta ongi lantzen du.</p> <p>5.6. Egindako galderen ondorioak ateratzen ditu.</p> <p>5.7. Bere lana ongi artikulatutako eskema baten arabera idazten du.</p>
6. Taldeko lanetan eta jardueretan parte hartzea modu eraikitzailean, arduratsuan eta solidarioan; lan eta jarduerak eskolako lanak eta jarduera ludikoak batera egitera bideratuko dira, baita pertenezkia taldeetan gizartearen esku hartzeko proiektuak egitera ere.	<p>6.1. Talde lanak egitean:</p> <p>6.2. Ekintzailea da eta argudiodun ekarpenak egiten ditu talde lanaren faseetan.</p> <p>6.3. Arazorik gabe onartzen ditu bere kideen ekarpenak, eta bere ekarpenekin alderatzen ditu, adostasuna lortzeko.</p> <p>6.4. Zorrotz eta atzerapenik gabe egiten ditu zehaztu zaizkion lanak, eta besteekin partekatzen ditu bere lanaren emaitzak.</p> <p>6.5. Lanaren ikuspegi orokorra du lanaren fase bakoitzean.</p> <p>6.6. Bere ikaskideekiko elkartasuna agertzen du lanaren zati guztietan eta bakoitzean.</p>

Kompetentzia espezifikoak	Ebaluazio irizpideak
	<p>6.7. Aisialdiko jardueretan:</p> <p>6.8. Arduraz onartzen ditu taldearen onerako ezarri zaizkion funtzioak.</p> <p>6.9. Hobetzeko ekimenak proposatzen ditu, eta kideen proposamenak onartzen ditu.</p> <p>6.10. Bere akatsak onartzen ditu, baita zuzenketak ere.</p> <p>6.11. Taldearen emaitza onak onartzen ditu, bere ekarpen pertsonalak neurritz gain balioetsi gabe.</p> <p>6.12. Eskolak egiten dituen ekimenetan parte hartzen du, eta bere konpromisoa agertzen du gizarte arazoei erantzuteko: ikaskide minusbaliatuei laguntzea, beste kulturetako ikaskideak integratzen laguntzea, etab.</p>
7. Pertinentzia eta erreferentzia taldeen eta erakundeen (familia, eskola, herria, autonomia erkidegoa, estatua, etab.) antolakuntza egiturak eta ohiko funtzionamendu erak kritikoki aztertzea, eta egoki zehaztea demokraziaren funtzionamendua bideratzen duten oinarrizko irizpideak.	<p>7.1. Ongi zerrendatzen ditu erakunde demokratikoen oinarrizko sorrera, antolaketa eta funtzionamendu printzipioak.</p> <p>7.2. Badaki parte hartzen duen giza taldeetan printzipio horiek dauden edo ez: eskolan, herrian, lurralde historikoan, etab.</p> <p>7.3. Kritiko agertzen da zalantzarik itxura demokratikoa duten funtzionamendu arloekin.</p> <p>7.4. Horiek hobetzeko proposamenak egin eta ekintzak egiten ditu.</p>
8. Zorroztasunez eta enpatiarako gaitasunez aztertzea pertsonen eta taldeen arteko gizarte gatazkak; aurrera egiteko aukeratzat hartzea eta horiek konpontzeko bake prozedurak erabiltzea sustatzea.	<p>8.1. Onartzen du pertinentzia taldeetan hainbat motatako, jatorritako eta mailatako gizarte gatazkak daudela.</p> <p>8.2. Gatazkak naturaltasunez onartzen ditu, gehiegizko kezkarik gabe; mehatxutat baino, aurrera egiteko aukeratzat hartzen ditu.</p> <p>8.3. Gatazkak alderdi guztiei erreparatu aztertzen ditu, eta alderdi horiek zer ikuspegi duten ulertzeko ahalegina egiten du.</p> <p>8.4. Taldeko kideen ideia eta interes desberdinen adierazpen naturalak ikusten ditu gatazka horietan.</p> <p>8.5. Gatazka baten parte denean, onartu egiten du, abiapuntu moduan, aurkako aldeak arrazoi pittin bat izan dezakeela.</p> <p>8.6. Bere ikuspegiak defendatzen ditu, arretaz entzuten ditu besteen arrazoiak, eta, aldian-aldian, transakzioak egiteko eta hitzarmenak lortzeko gai da.</p> <p>8.7. Arauetara jotzen du gatazka bati aurre egiteko edo prebenitzeko.</p>
9. Euskal Herriari identitate berezia eman zioten eta dioten hizkuntza, kultur, zuzenbide, politika... ezaugarriak deskribatzea eta balioestea, eta bilakaera horretan eragin duten faktore nagusiak identifikatzea.	<p>9.1. Ongi egiten du, datuetatik abiatuta, euskal lurraldeetako egungo hizkuntza egoerari buruzko barra grafikoa.</p> <p>9.2. Horien azken urteetako bilakaera islatzen duen lerro grafiko bat egiten du.</p> <p>9.3. Euskal kulturaren adierazpen batzuk ezagutzen ditu (tradizioak, ospakizunak, ohiturak, folklorea, etab.).</p> <p>9.4. Foru eskubidea erabiltzearen eta ohituren alde positiboak argudiatzen ditu.</p> <p>9.5. Foruak deuseztatu ondoko euskal lurraldeen antolakuntza politikoaren ezaugarri nagusiak deskribatzen ditu.</p> <p>9.6. Egungo Estatutuan, foruen iraganera igortzen duen artikuluen alderdiren bat ezagutzen du.</p>
10. Euskal lurraldeen gertaera historikoak - horientzat bereziki garrantzitsuak izan diren une historikoetan- Europako historian kokatzea, eta bakoitzaren esanahi politikoa, ekonomikoa eta kulturala zehaztea.	<p>10.1. Friso historiko batean, euskal lurraldeei eragiten dien zenbait gertaera garrantzitsu irudikatzen ditu, Espainiako eta Europako historiaren bilakaerarekin batera.</p> <p>10.2. Kritikoki aztertzen ditu gertaera horiei buruzko dokumentu historikoak, interpretazio edo balorazio desberdinak edo aurkakoak dituztenak.</p> <p>10.3. Euskal Herriaren bilakaera historikoan izandako gertaeren arteko azalpen loturak ezartzen ditu, argudioen bidez.</p> <p>10.4. Euskal lurraldeetako bizitza politikoko gertaeren eta egoeren arteko azalpen loturak ezartzen ditu, baita horien eragin ekonomiko eta demografikoak ere.</p> <p>10.5. XIX. mendearen erdialdetik aurrerako euskal ekonomiaren bilakaeraren eta euskal gizartearen izaera kultur anitzaren arteko lotura esanguratsuak ezartzen ditu.</p>
11. Euskal lurraldeen arteko antzekotasun eta desberdintasun sozioekonomikoak identifikatzea, eta horien adierazleak eta geografia eremu desberdinetako herrialdeenak alderatzea.	<p>11.1. Lurralde baten egoera sozioekonomikoaren adierazle izango diren bost edo sei adierazle aukeratzeko.</p> <p>11.2. Euskal lurraldeei buruzko datuak eraginkortasunez bilatzen ditu, horretarako eskuragarri dauden estatistika iturrietan.</p> <p>11.3. Bildutako datuak taula batean antolatzen ditu, antzekotasunak eta desberdintasunak behatu ahal izateko.</p> <p>11.4. Planetako area geoekonomiko desberdineko bost edo sei herrialde aukeratzeko, irizpide batzuen arabera.</p> <p>11.5. Sarean iturri egokiak bilatuta, aurrez aukeraturako area geoekonomiko desberdinetako bost herrialderi buruzko informazioa ere biltzen ditu.</p> <p>11.6. Konparazio taula bat ere egiten du.</p> <p>11.7. Txosten txiki bat egiten du balizko antzekotasunak eta desberdintasunak azpimarratzen dituen eta arrazoizko interpretazioak iradokitzen dituen.</p>

Konpetentzia espezifikoak	Ebaluazio irizpideak
12. Esanguratsuak izan daitezkeen korrelazioak ezartzea, batetik, herrialde batzuen adierazle ekonomikoen artean eta, bestetik, adierazle demografikoen eta kulturalen artean, berezitasunak azalduz eta azalpen hipotesiak ematen saiatuz.	<p>12.1. Area geografiko desberdineko bost herrialde aukeratzeko (bat Mendebaldeko Europakoa, beste bat Erdialdeko Amerikakoa, beste bat Magrebekoa, beste bat Sahara azpiko Afrikakoa, eta, beste bat, petrolio ekoizten duen Pertiako Golkoko herrialde batekoa).</p> <p>12.2. Aukeraturako herrialde bakoitzeko, eraginkortasunez bilatzen dituen sarean per capita errentari, haurren heriotza tasari eta analfabetismoari buruzko datuak.</p> <p>12.3. Ongi egiten du herrialde bakoitzaren datuak alderatzeko taula bat.</p> <p>12.4. Arrazoiz azaltzen du aipaturako adierazle bakoitzak duen balioa, herrialde baten garapena adierazteko.</p> <p>12.5. Herrialdeen datuak alderatzen ditu, desberdintasunak azpimarratuz eta harrigarriak -itxuraz behintzat- izan daitezkeen datuen berri emanez.</p> <p>12.6. Adierazleei buruzko azalpen onargarriak ematen ditu, eta, kasu bakoitzean, horien esanahia zehazten du.</p>
13. Eguneroko bizitzak herritarrari erakundeekiko harremanetan eskatzen dizkion kudeaketak autonomiaz egitea: merkataritza eta finantza operazioak, errentaren aitortzea, eskaerak, kexak eta erreklamazioak formalizatzea, curriculuma, etab.	<p>13.1. Pertsonen artean eta instituzioetan erabili ohi diren dokumentuak helburuekin lotzen ditu (aurrekontuak, fakturak, nominak, ordainagiriak, etab.).</p> <p>13.2. Dokumentu horien informazioa ulertzen du.</p> <p>13.3. Zuzen interpretatzen ditu errenta aitortzearen eredu sinplifikatu batean adierazitako datuak.</p> <p>13.4. Ongi erredaktatzen ditu eskaerak, erreklamazioak edo kexak, deskargu pleguak, etab.</p> <p>13.5. Ongi egiten du bere curriculuma.</p>
14. Jarduerak egitea eta aktiboki eta sormena erabiliz parte hartzea hainbat esparrutako erakunde espezifikoetan (eskolakoak, lanekoak, etab.), eta hainbat mailatan gizabanakoen eta kolektiboen eskubideak aldarrikatzea erakundeetan, zuzentasunez baina irmoki.	<p>14.1. Errespetuz jokatzeko irakasleekin edo eskolako zuzendaritzarekin izaten diren ohiko harremanetan, baina bere eskubideak eta bere kideenak ere aldarrikatzen ditu.</p> <p>14.2. Ikasgelan edo eskolan sortutako arazoei aurre egiten laguntzeko eta ekimenak hartzeko aukera eskatzen du beretzat eta bere kideentzat.</p> <p>14.3. Serio hartzen ditu ordezkariak aukeratzeko prozesuak, eta, oro har, taldeari eragiten dioten prestakuntza eta erabaki hartze prozesuak, eta horietan parte hartzen du.</p> <p>14.4. Norbanakoen eta kolektiboen eskubideei eragiten dien egunerokotasuna duten gaien tratamenduz arduratzen da, eta horri buruzko informazioa bilatzen laguntzen du.</p> <p>14.5. Lagundu eta parte hartzen du pertsonen eta taldeen oinarrizko eskubideak defendatzeko eskolako ekimenetan eta kanpainetan.</p>
15. Norberaren prestakuntzara bideratutako ekimenak egitea (norberaren beharretara eta gizartearen eskakizun berrietara egokitutakoak), eta erakunde sistemak ematen dituen aukerei buruzko informazioa bilatzea eta sarean horri buruzko informazio garrantzitsua jasotzeko gai izatea.	<p>15.1. Bere alde indartsuak eta ahulak, aukerak eta mugak ezagutu ohi ditu.</p> <p>15.2. Eskola dinamikan sortutako prestakuntza jardueren -pertsonalak edo taldekoak- proiektu txikietan inplikatzeko da.</p> <p>15.3. Lortu beharreko xedeak eta helburuak definitzen ditu.</p> <p>15.4. Proiektua egiteko ekintza eta plan alternatiboak proposatzen ditu, eta bere kideekin jarraitu beharreko plana adosteko gai da.</p> <p>15.5. Zorrotasunez aztertzen ditu beharrezko baliabideak, baita horiek lortzeko aukerak eta moduak ere.</p> <p>15.6. Behar izanez gero, plana aurrera eramateko instituzioekin izan beharreko harremanak ezartzen ditu.</p> <p>15.7. Etorbizuneko proiektu pertsonalak planteatzen dituenean, horri buruzko informazioa bilatzeko ahalegina egiten du, Internetek ematen dizkion aukerak esploratuz.</p>
16. Gizarte errealitatea hobetzeko eta natura defendatzeko proiektuetan konprometitzea, ideologietan eta norberaren edo/eta kolektiboen interesetan oinarritutako hausnarketan eta iritzi kritikoen ondorioz.	<p>16.1. Bidegabeko gizarte egoerez ohartzen da.</p> <p>16.2. Oinarritutako balio judizioak egiten ditu, esaerekin eta leku komunekin konformatu gabe.</p> <p>16.3. Kritikaturako egoerei aurre egiteko eta egoera horiek hobetzen laguntzeko moduak imajinatzen ditu.</p> <p>16.4. Beste ikaskide batzuekin konprometitzen da ekintza proiektu txikietan.</p> <p>16.5. Interesa agertzen du gizartearen ildo horretan aritzen diren taldeak ezagutzeko eta horiekin lanean aritzeko (alderdi politikoak, sindikatuak, gobernu kanpoko erakundeak, etab.).</p> <p>16.6. Euskal Herrian naturaren kontserbazioari eragiten dioten zenbait arazo espezifikoak berri ematen ditu.</p> <p>16.7. Ikaskideekin batera, erasoak murriztera bideratutako ekintza planak proposatzen ditu.</p> <p>16.8. Esku hartzeko proiektu txikiekin konprometitzen da.</p>
17. Zenbait txostenen datu objektiboak azterketetatik abiatuta, zenbait giza jarduerak natura nola honda dezaketen aurreikuszea, ekintza pertsonal koherenteak prestatzeko eta aktiboki eta arduraz inplikatzeko praktika kontserbazionistak sustatzen.	<p>17.1. Naturaren pixkanakako hondamenari buruzko txosten kritikoak egiten ditu, horretarako prestatutako informazio dossierretatik abiatuta.</p> <p>17.2. Euskal Herrian naturaren kontserbazioari eragiten dioten zenbait arazo espezifikoak berri ematen ditu.</p> <p>17.3. Ikaskideekin batera, erasoak murriztera bideratutako ekintza planak proposatzen ditu.</p> <p>17.4. Esku hartzeko proiektu txikiekin konprometitzen da.</p> <p>17.5. Natura zaintzera bideratutako erakundeek ekimenei buruzko informazioa jasotzen du sarean.</p> <p>17.6. Talde ekologistek buruzko informazioa ere biltzen du (erakunde ofizialekoak izan edo ez).</p>

Konpetentzia espezifikoak	Ebaluazio irizpideak
18. Euskal gizartean gero eta kultur talde gehiago daudenez, talde horiekin arduraz eta modu eraikitzailean lankidetzan aritzea, norberaren kultur ezaugarriak balioetsiz eta mantenduz, besteenak errespetatuz eta haiekiko interesa agertuz, eta kultur partekatua osatzen lagunduz.	18.1. Inolako arazorik gabe aritzen da beste kultura batzuetako ikaskideekin eskola jardueretan. 18.2. Beste kultura batzuetako ikaskideei laguntzen die ulertzeko zailtasunak eragindako zailtasun batzuk konpontzen. 18.3. Beste hizkuntza eta kultura bat dituzten etorkinak gizarteratzen laguntzeko jarduerak egiten ditu, edo horri buruzko ekimenetan laguntzen du. 18.4. Etorkinek euskal hizkuntza eta kultura ezagutzeko eta errespetatzeko jarduerak egiten ditu, edo horri buruzko ekimenetan laguntzen du. 18.5. Inplikatu egiten da hainbat jatorritako etorkinen kulturaren zenbait elementu ezagutzeko jardueretan. 18.6. Ohiko jardueretan, erkidegoko bi hizkuntzetako edozein erabiltzen du, eta ikaskideei barkatu eta lagundu egiten die bigarren hizkuntzan egindako akatsak konpontzen. 18.7. Euskal gizarteko berezko bi kulturetako kultur adierazpenetan parte hartzen du.

8.- MUNDU IKUSKERAK ETA ERLIJIOAK

8.1.- SARRERA

Mundu Ikuskerak eta Ereljioak arloaren asmoak eta konpetentziak gure eskola sistemako hezkuntza-ren xedeak garatzera bideratzen dira, hezkuntza konpetentzia orokorrak lortzeko eta hobetzeko: norbera izaten ikasi, komunikatzen ikasi, pentsatzen eta konpromisoak hartzen ikasi, elkarrekin bizitzen ikasi, baita egiten eta ekiten ikasi ere, askatasuna arduraz erabiliz, eta kolektiboaren izaeraren bilaketarekin eta erabateko gizarteratzearekin harmonian.

Ikasten eta pentsatzen ikasi

Sei eta hamasei urte bitarteko eskolaldian osatzen dira, pixkanaka, zentzuko erantzuna eskatzen duten galderak eta bizipenak. Hainbat esperientziak giza bizitzaren zentzuarekin loturiko errealitateen konstelazio bat osatzen dute (pertsonea, gizartea, inguru naturala, bizitzaren sorrera, mina, heriotza, zoriontasuna, gaizkia, maitasuna, barkamena, porrota, zigorra, pobrezia eta desgrazia, beste mundua-ren eta abar.). Egoera existentzial eta psikologiko horrek bilaketa –pentsamendu gogoetatsua bidez– eta ezagutza forma berrietara irekitzea –norberaren esperientziaren bidez– dakar.

Bestalde, arlo honetan lantzen den kulturaren eta pertsonaren dimentsio etiko-antropologikoak eta alde pedagogikoak ikaskuntza esanguratsua eta funtzionala eraikitzen laguntzen dute, eta beste jakintza batzuekin lotzen dira. Dimentsio etiko-antropologiko horrek esparru hauek lantzen ditu, besteak beste: pertsona, bizikidetzaren etika, gizartea eta erlijiosoa.

Adierazpen kulturalak, moralak eta erlijiosoak egoki interpretatzeko giltzak aplikatuz eta erlijioa fenomeno soziokulturaltzat hartuz, ezagutza arlo berri bat irekitzen da, eta ikaskuntza estrategia berriak lortzen dira. Horiek elkarren osagarri, eta erlazio dialogikoa dute beste ezagutza eta ikaskuntza batzuekin.

Errealitatearen ikuspegi zentzuzko erantzunak ezagutuz eta balioetsiz, ikasleari bizitza eta gertae-rei buruzko pentsamendu kritikoa osatzen, hausnarketarako jarrera izaten eta bere ideia eta erabakiak izaten laguntzen dio.

Komunikatzen ikasi

Mundu Ikuskerak eta Erljioak arloak lantzen duen gaietako bat giza izateari buruzko galderei eta zalantzei dagokie (sorrera, beste mundua, mina, heriotza, zoriontasuna, etab.). Esperientzia arlo horretan, zalantza pertsonalak eta bizitzari eta baloreei buruzko zalantzak naturaltasunez komunikatzen ikasten da. Hau da arloaren beste helburu bat: komunikatzen ikastea eta modu jakin batean zergatik pentsatzen edo ekiten den adieraztea eta arrazonatzea.

Komunikatzeko gaitasuna garatzen laguntzeko beste modu bat bitarteko informatikoak eta aurrerapen teknologikoak erabiltzea da, norbera hobetzeko (erabilera etikoa) nahiz taldea hobetzeko (ikaskuntza partekatua eta kooperatiboa).

Pertsonaren eta bizikidetzaren etika materia horren elementu garrantzitsuenetako bat, baita gizon eta emakumeek elkar onartzea ere, eskubide eta betebeharrak dituztela. Horrek guztiak komunikazio egokia izaten laguntzen du eskolan, familian eta gizartean, baita gizarte elkarrizketa bitarteko izaten ere arazoak eta desberdintasunak gainditzeko.

Elkarrekin bizitzen ikasi

Diziplina horren helburua aske, berdintasunean eta justiziaz elkarrekin bizitzeko balioen oinarria argitzea da. Horren bidez, elkarrekin bizitzeko espiritu demokratikoa eta irekia izan daiteke, balio horiek onartuz eta desberdintasunak errespetatuz.

Erljioak eta haien kultur adierazpenak ezagutu eta errespetatzeak bizikidetzak hobea izaten laguntzen du, baita kultur arteko aberastasun handiagoa sortzen ere.

Gizartearen bizikidetzari eta harmoniari laguntzen diote, batetik, euskal gizarteak gehien estimatzen dituen balio komunekin identifikatzeko prozesuak eta, bestetik, ikasleengan horren arazoekiko eta kezkekiko sortzen den interesak; horiek proiektu komunak egiteko eta gatazkak konpontzeko lankidetzak espiritua bultzatzen dute.

Beharrezkoa da kontuan izatea herritarrak anitzak eta kultura askotakoak direla, eta horien artean barneratu eta haiekin batera bizitzen ikasi behar duela ikasleak, ideologiak, etniak, ohiturak, erlijioa eta kultur adierazpenak errespetatuz. Harreman eta herritartasun esparru horretan, erreferentzia etiko edo eredu etiko-erlijioso egokiak erabiliz gero, arazoak konpontzen eta elkartasun proiektuak gauzatzen lagun daiteke, baita beste herri eta kultura batzuk errespetatzen eta integratzen ere.

Norbera izaten ikasi

Helburua da ikasleak bizitzaren zentzua bilatzeko eta autoerrealizatzeko interes aktiboa agertzea esperientzia pertsonaletik (gorputza, afektibitatea, sexualitatea, itxaropenak, pertsonak...), errealitatearekin izandako harremanetik eta inguruko balioetatik abiatuz,. Horrela, bere nortasuna eraikitzeke beharrezkoak diren jarrera irekiak landuko ditu.

Ildo horretan, pertsonaren eta harreman esparruaren zentzuari buruzko galderak planteatzeak (sorrera eta patua, zorientasuna, sufrimendua, heriotza, kosmosa, etab.) pentsamendu propioa osatzen laguntzen du, eta ikasleak bere erantzunak izaten, eguneroko bizitzako egoera eta arazo xume edo zailagoei aurre egiteko.

Autonomia, nork bere buruarekiko estimua, bizitza proiektuzat ulertzeko gaitasuna eta askatasuna izaeraren oinarriak direla kontuan hartuz, diziplina hori eraginkorra da ikasle bakoitzari norbera izaten eta bere kabuz moldatzen laguntzeko, betiere, bere ezaugarriak eta mugak, aukerak eta erabakiak, balioak eta jarrerak kontuan hartuta.

Egiten eta ekiten ikasi

Gizakiaren duintasuna errespetatuz (bereziki ahulenena eta baztertuena) eta ikuspegi eta ekintza solidarioaren alde eginez (norberaren izaeratik eta kulturatik abiatuz), ekintzei eta proiektuei arduraz ekiten zaie, arazoak eta gatazkak konpontzeko eta gizarte hobea eraikitzeko.

Garaiotako arazo moralek, gizartearekin eta aurrerapen zientifikoekin eta teknologikoekin batera, eragina dute jendearengan eta komunitatean; horiek errealitatea aztertzeke gaitasuna lortzen eta errealitate hori aldatzeko eta hobetzeko konpromisoa hartzen laguntzen dute.

Bestalde, eskola diziplina horrek gizarte, kultur eta erlijio ondarea ezagutuz eta estimatuz belaunaldiaren ardura bereganatzeko eta bizitza eta ondare hori etorkizunerako zaintzeko jarrera eta erantzun positiboak sortzeko gaitasuna garatzen du.

Gizarte esperientziak egoerak, gertaerak eta dilemak ematen dizkie ikasleei, eta horiek irizpide eta orientazio etikoetatik lantzen dira, zuzentasunez, arduraz eta konpromisoz aritzen laguntzeko. Bidegabeko egoerak hautemateko, aztertzeke eta arrazoizko irtenbideak emateko sentsibilitateak eta elkartasun ekintzetan parte hartzeak pertsona arduratsuak lortzen laguntzen du, bere herriarekin eta inguruarekin konpromisoa hartuko dutenak.

Arloaren ikuspegia

Hezkuntzako zenbait arlok eta zenbait azterlarik adierazten dutenez, eskolak kulturaren dimentsio etiko-antropologikoa erabaki eta argitasun handiagoz indartu behar du, ikasleek zenbait jakintzaren edukiak barneratzeaz gain, horiek bizitzako galderen, gertaeren eta zentzuaren aurrean duten esanahiaz ere jabe daitezen.

Eskola mundu eta bizitza ikuskeren aniztasunak zeharkatutako jakintzaren bermetzat hartzen da, eta ikasleak errealitatea osotasunean deszifratzen eta interpretatzen ikas dezaten saiatzen da; xedea, beraz, jakintza kultura izateko eta zientzia kontzientzia ere bihurtzeko hezte da.

Hezkuntza sistema orean helburua gizarte kultura eskola kultura bihurtzea bada (esanahia eta bizia emateko), bizitzaren zentzuaren eta erlijioaren bilaketa bereganatu behar du, baita etika eta pentsamen-

du sistemak ere (fenomeno sozio-historikoak, esaterako), eta ikaslearen osoko heziketaren osagaitzat hartuko da, beste batzuekin batera: hezkuntza morala eta gizalegezkoa, eta berdintasuna, justizia, elkartasuna, tolerantzia, bakea, bakean bizitzea eta giza eskubideak.

Euskal gizartea, Europakoa bezala, trantsizio prozesu luze eta konplexuan murgilduta dago, eta, gure soziologoek diotenez, kultur haustura edo krisi historiko baten aurrean gaude. Horrek erlijioei eta sinemeni ere eragiten die.

Egun ez dago gizateriaren eta gizartearen ikuspegi eta izateko modu bakarra; gutxiengo etnikoek, erlijiosoek, sexuak, kulturek edo estetikoek euren bizi ikuspegia eta giza balioen ikuspegia proposatzen eta erakusten dute. Munduari dagokionez, arlo berriak daude sakratua hautemateko gai diren pertsonentzat, baita, erlijio tradizionalari dagokionez, erlijiosoak edo sinestunak ez diren haientzat ere; sakratutzat hartzen dituzte azaleratzen ari diren jainkozaletasun berriak eta hainbat mugimendu.

Euskal kultura gure herriaren bizitzeko modua dela esan dezakegu, euskal kulturaren identitatea eratu eta osotasun konplexua bilatzen duten ezagutzak, ideologiak, sinismen erlijiosoak, printzipio etikoak, legeak, arte adierazpenak, ohiturak eta azturak. Euskal Herriaren historia kultura, mugimendu, sistema, ikuskera eta bizi eredu askok eta askotarikoek osatzen dute, eta horrek gure izateko, sentitzeko eta adierazteko moduari eragiten dio.

Gure herriaren errealitatea ez da osatua izango eta ezingo da erabat ulertu gure kultur tradizioa eta erlijioaren papera ezagutu, estimatu eta errespetatu ezean; bereziki garrantzitsuak dira kristautasuna eta kristautasunaren adierazpenak eta horren eratorriak gure historian eta gizartean, baita beste kultura, mundu ikuskera eta pentsamendu sistemak ere.

8.2.- ARLOKO KONPETENTZIA OROKORRAK

Arloaren xedea

Curriculum arlo horren proposamenaren asmoa –bertako konpetentziak lortuta– pertsonaren eta kulturaren dimentsio etiko-antropologikoa esanguratsu bihurtzea da, eta ikaslearen garapen osoari eta orekatuari laguntzea. Horretarako, munduaren eta gure herriaren errealitatearen ikuspegi integratzailea erabiliko da, zentzuzko ereduak, proiektu etikoak eta herri mugimenduak ezagutzuz eta balioetsiz, baita erlijioaren adierazpenak, esperientziak eta espresioak ere.

Derrigorrezko hezkuntza amaitzean (6 urtetik 16ra), Mundu Ikuskerak eta Erlijioak arloko konpetentzia orokorrez jabetuta, konpetentzia hauek izango dituzte ikasleek:

Arloko konpetentzia orokorrak

1.- Norberaren askatasuna eta autonomia balioestea, eta, norberaren ezaugarri eta mugak ezagututa, arduraz kokatzea berarentzako eta besteentzako eskubideak eta betebeharrak dituen subjektu moduan, bizikidetza, justizia eta elkartasunaren arau etikoak bereganatuz, bizitzaren eta egungo arazoen aurrean jarrera eta erantzun positiboak izateko.

Hezkuntza prozesu ororen xedea heteronomiatik (besteekiko mendekotasunetik) autonomia arduratsurako urratsa ematea da: norbera izan eta bere askatasunetik ekin, bere irizpide eta erabaki propioekin. Horretarako, ikasleak ongi ezagutu behar ditu bere gaitasunak eta mugak, eta konturatu behar du bestekin eta besteentzat harremanak dituen izakia dela, eskubide eta betebeharrak dituen subjektua. Giza Eskubideen esparrua, balio moral unibertsaltzat hartuta, esperientzia eta ikaskuntza errealean espazioa da eskolan, eta norberaren burua eraikitzen eta harreman irekiak eta unibertsalak izaten laguntzen du.

Pertsona aske, autonomo eta arduratsu moduan hazteko ikasleak bizikidetza arau batzuk onartu, elkartasun balioak landu eta hainbat esparrutan gainerakoen eskubideak errespetatu eta errespetarazi behar ditu.

Konpetentzia hori garatzearen asmoa bizitza proiektu pertsonal moduan ikusten laguntzea da, nia jarrera eta erantzun zehatzen bidez eraikitzea, arazo pertsonalei, gizarte arazoei eta arazo unibertsalei aurre egiteko.

2.- Euskal gizartearen kezka nagusiekin bat etortzea, gertaerak eta egoerak, ideologiak eta mugimenduak aztertuz eta balioetsiz, giza duintasunaren defentsan eta herrien eta norbanakoen eta taldearen giza eskubideen garapenean interesa agertuz nortasun bateratu bat eraikitzeko; identitate komun horrek harmonian egon beharko du beste herriekin eta kulturekin, kultur arteko aberastasuna sortzeko.

Gizakiek ongi moldatuz sortu eta bizi nahi badute, batetik, errealitate eta balio komun beretara hurbildu eta horiek partekatu behar dituzte, eta, bestetik, historiaren eta kultur tradizioaren sustraiak zaharra eta berria hartzeko eta kultura eta pertsona berriak batzeko gai direla ohartu behar dute. Konpetentzia hori garatzeko, errealitateekin identifikatu behar dugu (euskara, kultura, erakundeak, gizarte ohiturak...), baita beharrak, arazoak (bakea, askatasuna, bizikidetza, immigrazioa, gizarte pobrezia...) eta etorkizuneko kezkak ezagutu ere.

Euskal gizartearen balioak eta lorpenak eta etorkizuna bakean eta harmonian eraikitzeko aukerak ezagutuz gero, errazagoa izaten da jarrera irekia, elkarriketaren aldekoa, intereseko eta entzuteko jarra, gizarte ingurunearen arazo eta kezkei aurre egiteko.

Ikasleei dagokienez, konpetentzia hori beste herriekin eta kulturekin irekia, harmonikoa eta berdintasunekoa izango den talde identitatea eraikitzen bideratuta dago. Ildo horretan, lankidetzarako prestatzen du gizarte ongizate esparruan, elkartasuneko proiektu etikoetan eta gure natur eta kultur ondarearen zainketan.

3.- Pertsoneri eta horien harreman esparruari buruzko zentzuzko galderak egitea (sorrera eta patua, zorientasuna, sufrimendua, gaizkia, heriotza, gizartea, pertsona, injustizia, kosmosa, natur ingurunea, beste mundua...), humanismoek, kulturek eta erlijioek emandako erantzunak arduraz identifikatuz eta balioetsiz, horiei buruzko nor bere ideiak propioak eta portara pertsonal kritikoa, irekia eta elkarrizketaren aldekoa izateko, eta bizitzari edo jarrera etikolari buruzko arazo txikiak konpontzeko.

6 eta 16 urte bitarteko neska-mutilak pixkanaka-pixkanaka jabetzen dira esperientzia berriez beren barnean eta inguruan, eta horrek errealitate oso zehatzei buruzko galderak egitera daramatza: munduaren eta gizakiaren agerpena, natur hondamendiak, sufrimendua eta mina, heriotza, zorientasuna eta zoritxarrak, gerrak, maitasuna eta gorrotoa, ongia eta gaizkia, pertsona batzuen portaerak, etab. Errealitate biziak dira, eta ikasleen mundu mentalean eta emozionalean erakarpena eta kezka eragiten dituzte. Oro har, eta adinaren eta heldutasunaren arabera, helduengana jotzen dute erantzun bila (gurasoak, aiton-amonak, hezitzaileak, animatzaileak, lagunak, adindunak...) eta bilatzen eta erantzuten lagundu behar diegu.

Eskolak jakintza eta kultura ditu, eta erantzunak eman behar dizkie pentsamendu humanistan, erlijioen esperientzian, zientzietan, herrien ohituretan, sentimenduetan eta pentsamenduan eta abarrean oinarrituta. Eskolak pentsatzen eta balioesten lagundu behar die, hazten diren heinean entzuten, eztabaidatzen eta beren sinismenak eta erantzunak izaten ikas dezaten.

Kompetentzia hori hainbat egoeratan eta arazotan islatuko eta ezarriko da, eta bereziki lagunduko die pentsatzeko eta bizitzeko modua bideratzen. Garrantzitsua da bizitzari eta errealitateari buruzko ikuspegi positiboa eta orekatua izatea, jarrera zintzo, ireki eta intelektualki zuzen batetik abiatuz.

4.- Erlijioa kultur fenomeno delako bereiztea eta balioestea, erlijio nagusien historiaren, sortzaileen, egituren, dotrinaren, liburu sakratuen, gurtzen eta errituen, arau moralen eta kultur adierazpenen azterketa konparatiboaren bidez, baita sistema etikoen, pseudoerlijioen eta mugimendu berrien azterketa konparatiboaren bidez ere, berdintasunarekiko jarrera kritikoa izanez eta, aldi berean, tolerantzia aktiboa eta errespetua agertuz, eta ikuspegi bakoitzaren berezitasunak harmoniaz uztartuz.

Bizitzaren eta errealitateen zentzuari buruzko galderi erantzuteko, erlijioak dira erantzun garrantzitsuenetakoak. Horiek unibertsalak dira eta bizitzari eta pertsonaren barruko kezkei zentzua ematen diete. Erlijioen historiak gizon eta emakumeen erlijio sinismenak (ildo subjektiboa, erlijioaren barrualdea) eta adierazpenak (ildo objektiboa eta soziala) aztertzen ditu. Erlijiotasunaren adierazpen faltsuek ere badute lekua; esaterako: magiak, aztikeriak, sineskeriak, idolatriak eta abarrek. Lekua dute, halaber, erlijio mugimendu berriek; esaterako: esoterismoak, aro berriak eta abarrek.

Munduko erlijio handien historiak (erlijio primitiboak, ekialdekoak –hinduismoa, budismoa– eta mono-teistak –judaismoa, kristautasuna eta islama–) ikuspegi zabala eta aberatsa emango ditu egiturak, baldin eta dotrina, errituak eta kultur adierazpenak aztertzen eta alderatzen badira.

Erljioa kulturatzat eta giza bizitzaren eta munduaren zentzuari buruzko erantzuntzat hartzen eta balioesten bada, pertsonekin eta haien sinismenekin tolerante izateko jarrera sortzen da ikasleengan. Konpetentzia horren bidez, ikaslea erlijioaren aurrean jartzen da eta harmonian eta errespetuz biziko da, eta erlijioen arteko elkarrizketa ere sustatuko du, kultur aniztasunaren, trukearen eta elkarrenganako hurbilpenaren adierazpen modura.

5.- Euskal Herriko erlijiotasunaren mugarriak eta adierazpenak identifikatzea, eta arte eta kultur adierazpenak interpretatzea, horiek elementu estetikoak eta erlijiosoak aplikatuz, adierazpen horietaz gozatzeko, errespetatzeko eta egungo belaunaldiak horiek zaintzeko duen ardurara bereganatzeko, gure kultur ondarearen zati baitira.

Erljioa modu berezian bizi eta adierazi da eta, beraz Euskal Herriko historiaren parte garrantzitsua da. Iraganeko erlijiotasunaren mugarriak eta adierazpenak, fedea eta kristau kultura eta Elizaren ekarpena oso garrantzitsuak izan ziren euskal gizartea eta kultura osatzeko. Horiek guztiak konpetentzia horren ardatza direnez, ezagutu, aztertu eta balioetsi egin behar dira.

Interpretazio erlijiosoak edo/eta estetikoak aplikatzen jakinez gero, ikasleak erlijioarekin lotutako eta bertatik sortutako arte adierazpenetara eta kultur formetara gerturatu behar du, ulertu ahal izateko.

Ikasleak erlijioari buruzko ezagutza adierazkor horiek erabiliko ditu gozamen estetikoa eta espirituala lortzeko, eta, aldi berean, estimua eta ardura eragingo ditu hurrengo belaunaldietan, ondare hori senti eta zain dezaten.

8.3.- IKASKUNTZA EDUKIAK

Arestian proposatutako konpetentzia orokorrak ondoren aipatuko diren gai multzoen bidez garatuko dira. Gai multzo bakoitzari dagozkion jarrerazko, prozedurazko eta kontzeptuzko edukiak ere agertzen dira.

Jarraian, arloko konpetentziak lortzeko eduki multzoak adierazten dira:

- 1.- Pertsona, gizona eta emakumea, eta bizikidetzaren etika: balioak eta egungo gatazkak (**“Konkistatutako askatasunaren historia”**).
- 2.- Gizakiaren galderak eta zentzua bilatzea (**“Galderak bizitzari”, “Mundu honetan zertarako gauden”**).
- 3.- Erljio fenomeno eta kultur adierazpena (**“Izatea eta sinistea helburu”**).
- 4.- Euskal gizartea, identitatea eta giza eskubideak (**“Bakean eraikitzen dugu, berdintasunetik eta desberdintasunetik abiatuta”**).
- 5.- Erljiosotasunaren moduak eta adierazpenak Euskal Herrian (**“Aldatzen ari den herria sustrai bila”**).
- 6.- Gizartea, politika eta erlijioa: bizikidetzaren ardatzak (**“Hitzen eta elkarrizketen bidez bizitzea”**).

8.3.1.- Jarrerazko edukiak

Diziplina arlo honetan proposatutako oinarriko balioak bost konpetentzia orokorretan aurreikusitako eta artikulatutako oinarriko jarreraren bidez garatzen dira. Jarrera horiek zenbait modalitate edo esparrutan biltzen dira.

- 1.- **Adi eta arretaz entzutea** besteek igortzen dizkiguten mezuak (hezitzaileek, gurasoek, ikaskideek, lagunek...), ikaskuntza edukiak eta beste jazoerak arretaz eta errespetuz jasotzeko gaitasuna izatea.
- 2.- **Interesa eta jakin-mina agertzea** ezagutza arlo berriekiko eta beste herrien, taldeen eta pertsonen kulturekiko. Ikasteko eta norberaren burua eta besteak hobetzeko jarrera positiboa agertzea.
- 3.- **Jarrera kritikoa** eta interesa izatea pertsoneri (gizakiari), munduari eta bizitzari buruzko ikuspegi etiko, erlijioso eta politiko anitzen aurrean, baita giza eskubideen aurkako legeen edo jarreraren aurrean ere.
- 4.- Ezagutzak, nahiak, afektua, ideiak eta usteak **naturaltasunez adieraztea** besteen aurrean, naturaltasunez eta formak errespetatuz.
- 5.- **Belaunaldiaren erantzukizuna**: identitatea, balioak eta kultur, arte eta erlijio ondasunak zaintzeko eta hobetzeko konpromisoa hartzen duen herritar talde edo belaunaldi batekoa dela jabetzea, eta erantzun kolektiboa ematea.
- 6.- **Pertsonen duintasuna**, eta beren ideiak, balioak eta kulturak izateko eta askatasunez eta egoki adierazteko eskubidea dutela onartzea. Integritate fisiko eta morala errespetatzeko jarrera.
- 7.- **Estimu garbia**; pertsonak, balioak eta giza kultura mentalki eta afektiboki onartzea, baita kanpoaldera adierazten diren natura, ingurumena eta bizitza ere.
- 8.- Norberaren eta besteen ezaugarriak, mugak eta eskubideak **onartzea**, baita lege demokratikoak eta bizikidetzak arauak ere.
- 9.- Egoera edo helburu baten aurrean besteen ideiak, sinismenak eta gertaerak onartzeko **tolerantzia aktiboa** agertzea, norberaren inposatu gabe, eta besteen askatasuna onartzea.
- 10.- **Kultur sintonizazioa**, giza talde baten edo komunitate politiko baten balioek, idealak eta bizimoduak sentitzeko, eta horien alde lan egiteko eta horrekin bat egiteko, horretarako ahaleginak eginez eta baliabideak jarritz.
- 11.- **Elkartasuna** eta atxikimendua agertzea pertsonen edo taldeen arazoien, iritzien eta ekintzen alde, gizarte arazoak konpontzen laguntzeko; elkartasuna eta atxikimendua adieraztea, bereziki, ahulenei, behartsuenei eta baztertuenei.
- 12.- **Talde lanetan parte hartzea**, ahaleginak, gaitasunak eta denbora emateko lan bat egiten, guztien ongia bilatzen eta arazoak eta gatazkak konpontzen.
- 13.- **Talde baten edo gizartearen integrazioa**, talde naturalean edo giza talde orokor batean, horri egokitzeko eta bertan parte hartzeko, arauak onartzeko eta taldeak hobetzen lagunduz.
- 14.- **Bakean bizitzea**, barne orekaz eta besteak eta haien ideiak errespetatuz; elkarrizketa erabiliko da elkar ulertzeko (familian, eskolan, auzoan, gizarte taldeetan), eta edozein motatako hitzezko erasoak, eraso fisikoak eta moralak saihestuko dira.
- 15.- **Beste ideiak eta kulturak errespetatzea**, besteek askatasunez erabil ditzaten pertsonen eta herrien eskubide indibidualak eta kolektiboak. Desberdina dena eta hizkuntza, ohitura, erlijio desberdinak dituztenak onartzea.
- 16.- **Jarrera ekumenikoa** (edo unibertsala): espiritu irekia lantzea eta besteen erlijio sinismenak onartzea, desberdintasunen gainetik batasuna bilatuz (kristau elizen batasuna).
- 17.- **Aktiboki parte hartzea** gizabanako edo kolektibo moduan parte hartu behar dugun ekintzetan eta erabakietan: eskolako lanetan, familia laguntzan, taldearen hobekuntzan, gatazkak konpontzen, elkartasun kanpainenetan.
- 18.- **Harreman irekia eta elkarrizketaren aldekoa izatea** gugandik hurbilen daudenekin, norberaren irizpideetara eta gustuetara mugatu gabe, eta elkarrizketa erabiliz komunikatzeko eta ulertzeko.
- 19.- **Harmonia** edo oreka izatea pertsona arteko harremanetan, harremanak errazak izateko eta ikuspegi eta interes desberdinekin bat etortzeko, baita kulturaren bizikidetzarako eta integrazioarako ere.
- 20.- **Natura** eta ingurune ingurumena zaintzea, bai irtenaldietan, bai txangoetan, eta herri kanpainenetan laguntzea.
- 21.- **Askatasuna** izatea norberaren usteen arabera pentsatzeko, erabakitzeko eta jarduteko, pertsonen eta baldintzen manipulaziotan utzi gabe eta ongiaren bila arituz.
- 22.- **Autonomia arduratsua izatea** agindutako lanak egiteko, arauak betetzeko eta erabakiak hartzeko, eta ekintzen ondorioak onartzea.
- 23.- **Nork bere estimua** izatea; hau da: nork bere burua positiboki onartzea, nork bere buruan konfiantza izatea eta nork bere ezaugarriak eta aukerak balioestea.
- 24.- **Afektiboki balioestea** pertsonen ereduak gaitasunak, jarrerak eta testigantzak, eta kultura eta estetika ondareekiko estimua agertzea.
- 25.- Arte, literatura eta musika adierazpen espirtualez edo erlijioez **gozatzea** (ongizatea eta gozamina lortzea).

8.3.2.- Kontzeptuzko eta prozedurazko edukiak

1.- PERTSONA, GIZONA ETA EMAKUMEA, ETA BIZIKIDETZAREN ETIKA: BALIOAK ETA EGUNGO GATAZKAK “KONKISTATUTAKO ASKATASUNAREN HISTORIA”

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Pertsona izatea:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gizakiaren duintasuna: zer den eta zer ondorio dituen. <ul style="list-style-type: none"> • Autonomia eta nork bere buruaren estimua nortasunaren oinarri. • Nork bere burua ezagutzea eta onartzea: ezaugarriak eta mugak. • Gizona eta emakumea berdintasunean. - Pertsona, eskubide eta betebeharren subjektua. - Pertsona, harremanak dituen izakia: ni, zu, gu. - Hezkuntzarako eta kulturarako aukera. <p>2. Pertsona etikoa:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pertsona, izaki etikoa: oinarriak. <ul style="list-style-type: none"> • Autonomia eta heteronomia morala. • Kontzientzia morala eta askatasun arduratsua: ongiaren bila. - Etika eta morala: <ul style="list-style-type: none"> • Betebeharren etika eta zorientasunaren etika. • Teoria eta sistema moralak: aristotelismoa, hedonismoa, epikureismoa, utilitarismoa, etab. <p>3. Pertsona proiektu gisa:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bizitza proiektu pertsonal gisa. <ul style="list-style-type: none"> • Zorientasuna: autoerrealizazioa?, bilaketa?, ongizatea?, gozatzea?. • Motibazioa eta idealak. • Maitasuna, adiskidetasuna, sexualitatea. • Pertsona eta lana. - Familia gizarte zelula gisa: formak eta harremanak. <ul style="list-style-type: none"> • Familia tradizionala, zabalak, nuklearra, gurasobakarra eta bizikidetzarako beste modu batzuk. <p>4. Gatazken aurrean, balioak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Balioak eta jarrerak zer diren. Axiologia, balioen zientzia (Scheler, Buber, etab.). <ul style="list-style-type: none"> • Pertsonaren askatasuna balioen aurrean. - Giza eskubideak, izaera unibertsaleko balio moralak: ezaugarriak, motak, klaseak. - Gure garaiko arazo moralak: <ul style="list-style-type: none"> • Gizarteari dagozkionak: <ul style="list-style-type: none"> Gizarte eta genero indarkeria. Immigrazioa. Arazakeria eta xenofobia. Gerra gatazkek. Pobreziak: gosea, azpigarapena, kanpo zorra, gaixotasunak, etab. • Zientzia eta teknologia aurrerapenei dagozkienak: <ul style="list-style-type: none"> Bioetika: bizitzaren etika. Gizakiaren ugalketa. Abortoa. Eutanasia. • Mobbing-a eta bulling-a. • Giza eta zientzia aurrerapena eta dilema moralak. • Informatika eta gizartearen komunikabideak: <ul style="list-style-type: none"> Internet, askatasunerako aukera? Delitu informatikoak. Komunikabideak. Publizitatea eta manipulazioa. • Informazio bideen eta teknologia berrien erabilera etikoa: balioak eta kontrabaliok. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inguruko giza arazoei buruzko zuzeneko informazioa bilatzeko jarraibideak, egoera horretatik gertu dauden pertsona konpetenteak elkarriketatuz. 2. Testu bat sistema moral batekoa edo egile batena dela identifikatzeko arauak, elementuei eta mezuari erreparatuta. 3. Egoerak eta portaerak behatzeko eta aztertzeko urratsak, oinarriko etikak oinarritzat hartuta. 4. Gizarte arazo bati edo arazo moral edo etiko bati buruzko monografia txikiak egiteko jarraibideak. 5. Kontzeptuak elkarrekin lotzeko edo multzo bateko elementuak antolatuzko kontzeptuzko mapak diseinatzeko jarraibideak. 6. Pertsona edo talde jakin bati dagozkion egoerak eta erabaki hartzeak kritikoki baloratzeko protokoloa. 7. Portaera bat onartzeko edo baztertze arazoak emateko jarraitu beharreko aholkuak. 8. Imitatzeko eredu bat edo balio bat barnertzeko prozesua. 9. Beste garai eta egoera bateko balio etiko bat egun onartzeko argumentuak emateko urratsak. 10. Ikasgelako eztabaida batean parte hartzeko jarraitu beharreko arauak, ikuspegi trukea irekia eta errespetuzkoa izateko. 11. Munduko giza arazoak aurkezteko jarraitu beharreko aholkuak. Aurkezpena hainbat baliabideren bidez egingo da: argazkiak, kartelak, muralak, grabazioak, irudi informatikoak, filmaketa, pintura, prentsa artikulak eta albisteak, etab. 12. Nork bere printzipio moralak edo sinismenak justifikatzeko urratsak, baita nork bere eta besteen portaerak baztertu eta onartzeko ere. 13. Gatazka edo gai moral bati buruz eztabaidatzeko arauak. 14. Dilema moralak planteatzeko jarraibideak, eta haiei buruzko erabakiak hartzea. 15. Galio eskala erakitzea gizarte egoerak eztabaidatzen, arazoak konpontzen, bizikidetzaren ereduak edo zorientasun moduak proposatzen laguntzeko.

2.- GIZAKIAREN GALDERAK ETA ZENTZUA BILATZEA
“BIZITZARI BURUZKO GALDERAK”, “MUNDU HONETAN ZERTARAKO GAUDEN”

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Galderak egitea eta nork berre buruari galdetzea:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bizitzaren zentzuari buruzko galderak. Gizakiak bere barrutik eta inguruneke esperientziatik abiatuta bizitzaren zentzuari buruz planteatzen dituen gaiak eta galderak: munduaren eta gizakiaren sorrera, arima, mina, heriotza, beste mundua, zorientasuna, Jainkoa, misterioa, natura, natura hondamendiak - Zentzua zer den: (Bizi: zertarako?, nola?, zergatik bizi gara?) <ul style="list-style-type: none"> • Helburu moduan. • Esanahi moduan. • Balio moduan. • Gertaera esperientziak eta zentzu esperientziak. • “Zentzugabekeria”. <p>2. Erantzunen bila:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bizitza zentzuz eraikitzeke erantzuna: kultura. - Esperientzia erlijiosoa errealtate antropologiko gisa. <ul style="list-style-type: none"> • Transzendentzia. - Gizaki primitiboa heriotzaren eta beste munduaren aurrean. Hileta gurtzen eta sakrifizio errituen zentzua. - Gizakiari eta Jainkoari buruzko kontakizun mitikoak desagertutako erlijio handietan: <ul style="list-style-type: none"> • Mesopotamia eta Egipto. • Grezia eta Erroma. - Gizakia, gizona-emakumea: “Jainkoaren irudia” tradizio judu-kristauan. - Mundu ikuskerek gizakiaren galderei emandako erantzun nagusiak: <ul style="list-style-type: none"> • Humanismoa zer den. • Humanismoak: Freud, Nietzsche, Camus. • Kristau pertsonalismoa: E. Mounier. • Erlijioak eta zentzuari buruzko galderak. • Ezkutuko zientziak: astrologia, tarota, igarpenak. • Jainko kristaua: gizakiaren baieztapen erradikala. - Euskal unibertso mitikoa: zentzuari buruzko aukera. <p>3. Jainkoa, arazoa ala misterioa?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jainkoa baieztatzea: teismoa. - Jainkoa ukatzea: ateismoa. - Jainkorik eza: axolagabetasun erlijiosoa. - Agnostizismoa: Jainkoa ezagutzeko ezintasuna. <p>4. Arrazoa, kultura eta fedea:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zientzia, arrazoa eta fedea: giza kulturako elementu autonomoak eta osagarriak. - Erlijio sinismena eta fedea: lotura eta desberdintasuna. - Fedearen eta kulturaren arteko elkarrizketa. Kultur modernoaren balioak. - Jainkoa objektu gisa egungo poesian: Blas de Otero, A.Machado, J.R. Jimenez, Leon Felipe. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nerabeentzat garrantzitsuak diren gizarte “idolo” anitz (kirolariak, abeslariak, giza eta gizarte ekintzetan aritzen direnak eta abar) deskribatzeko eta baloratzeko jarraibideak (balorazio azterketa). 2. Kondairei, mitoei, narrazioei, poemei eta abarri buruzko oinarritzko iruzkina egiteko jarraibideak, balio edo jarrerak gizatiarrak transmititzeko edo aurkitzeko. 3. Ikaskuntza teknikak aplikatzeko jarraibideak: laburpena, eskema, sintesia, iruzkina, kontzeptuzko mapa, azpimarratzea, elementu nagusiak eta bigarren mailakoak bereiztea, etab. 4. Bizitzari buruzko galdera edo kezka bati buruzko eztabaida bat prestatzeko jarraitu beharreko arauak, eta eztabaida aurrera eramateko arauak: “Eta zuk zer pentsatzen duzu?”. 5. Muralak, komikiak eta kartelak egiteko jarraibideak, honako hauek adierazteko: pertsonaren galderak, irudiak dituzten poema mitikoak, testu poetikoak, jarrerak bizitzari aurre egiten, etab.

3.- ERLIJIO FENOMENOA ETA KULTUR ADIERAZPENA
“IZATEA ETA SINISTEA HELBURU”

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Gizakia, izaki erlijiosoa?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Esperientzia eta jarrera erlijiosoa: subjektu erlijiosoa. - Sakratua eta profanoa. Erlijiosoa eta profanoa ezagutzea eta haien arteko autonomia. - Bitartekaritza hierofanikoak. - Erlijio jarreraren adierazpenak: <ul style="list-style-type: none"> • adierazpen arrazionalak: mitoa, dotrina. • ekintza adierazpenak: gurtza, erritua, morala. • sentimendu adierazpenak: giro eta arte erlijiosoa. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Testu edo dokumentu, ahozko aurkezpen edo ikus-entzunezko proiektio baten informazioari buruzko oharrik hartzeko jarraibideak. 2. Erlijio nagusietan oinarritzko terminoak eta esanahiak hautatzeko irizpideak. 3. Erlijio testuak bilatzeko jarraibideak (Biblia, Korana, etab.), ohiko “zitak” erabiliz. 4. Erlijio bat edo mugimendu erlijioso bat bere

3.- ERLIJO FENOMENOA ETA KULTUR ADIERAZPENA “IZATEA ETA SINISTEA HELBURU”

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<ul style="list-style-type: none"> erakundeen adierazpenak. ekintzak: otoitza eta sakrifizioa (dohaina, pekamena, etab.). <p>2. Ereljioa eta erlijioak:</p> <ul style="list-style-type: none"> Zer da erlijioa? (Ereljioaren gertakaria) <ul style="list-style-type: none"> Fenomeno erlijiosoa: bizitzari, gizarte bizitzari eta bizitza historikoari zentzua ematen dion goieneko errealitatearekin edo misterioarekin harremana duen giza esperientzia. Misterioa: munduko guztiarekin alderatuta, bestelakoa den errealitatea, gizakiaren izatea, balio eta duintasuna baino askoz gorena. Ereljio tradizionalen oinarriko ezaugarriak. “Izaki Gorenaren” irudia. Ereljioen tipologia: <ul style="list-style-type: none"> Ereljio primitiboak: animismoa, fetitxismoa, totemismoa, naturaren eta hildakoen gurtza. Ereljio monoteistak (profetikoak): judaismoa, kristautasuna eta islama. Ekialdeko erlijioak (mistikoak): hinduismoa, budismoa, sintoismoa. Kultur ekarpenak eta balorazioa, gizakiarena, bizitzarena, naturarena eta abarrena. Katolizismoa, protestantismoa, anglikanismoa, eliza ortodoxoa. Ereljio nagusien ezaugarriak: historia, sortzaileak, egitura, dotrina, liburu sakratuak, gurtzak eta errituak, arau moralak eta kultur adierazpenak. Ereljio handien egoera gaur egun. Ereljioa: kulturetako eta gizarteetako fenomenoak. <p>3. Indarreen dauden gaiak:</p> <ul style="list-style-type: none"> Esoterismoa eta aro berria. Ereljioak, sektak eta mugimenduak Euskal Herrian. Jainkoa, aita edo ama? Zinema, musika eta erlijioa: kultur adierazpenak. <ul style="list-style-type: none"> Ereljioa egungo zineman. Musika, erlijioaren adierazpidea: konposizioak, antzerki eta abesti erlijiosoak. 	<p>testuinguruan kokatzeko orientabideak: sorrera (zergatik, non, nola, etab.) eta ezaugarriak.</p> <ol style="list-style-type: none"> Testu bat erlijio batekoa edo egile batena dela identifikatzeko arauak, elementuei eta mezuari erreparatuta. Zeinuak, ikurrak, pertsonaiak edo mezuak erlijio jakin batekoak direla identifikatzeko urratsak. Egungo erlijio handien hedadura eta jarraitzaileak adierazteko mapak eta grafikoak diseinatzeko arauak. Artearen adierazpen erlijiosoak aztertzeke eta balioesteko teknikak: pelikulak, musikak, kantua eta arte eszenikoak.

4.- EUSKAL GIZARTEA, IDENTITATEA ETA GIZA ESKUBIDEAK “BAKEAN ERAIKITZEN DUGU, BERDINTASUNETIK ETA DESBERDINTASUNETIK ABIATUTA”

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Gure historia izatea eta bizitzea:</p> <ul style="list-style-type: none"> Euskal Herria eta sustraiak: <ul style="list-style-type: none"> Identitatearen ezaugarriak. Kultur tradizioa. Gizarte ezaugarriak. Euskal gizartearen kultur, gizarte eta politika eraikuntza: <ul style="list-style-type: none"> Euskara komunikaziorako eta batasunerako elementu gisa. Kultur aniztasuna balio gisa. Ideologia historikoak: nazionalismoa eta sozialismoa. Erakunde autonomoak eta herri mailakoak: Eusko Jaurilaritza eta Eusko Legebiltzarra, foru aldundiak, udalak, Eudel. Autonomia estatutua. Askatasuna eta bizikidetzeta. Arartekoa. Europako Konstituzioa eta nazio identitateak. <p>2. Euskal gizartearen proiektu gisa</p> <ul style="list-style-type: none"> Bakegintza, erronka eta behar gisa: <ul style="list-style-type: none"> Bakea bilatzea: oinarriko gizarte balioa. Bakerako hezteak: hezkuntzaren eta herritarren lehentasuna. 	<ol style="list-style-type: none"> Euskal gizartearen elementu soziokulturalak aukeratzeko eta deskribatzeko irizpideak, baita bertako erakundeak eta horiek antolatzeke eta bizitzeko modu bereziak aukeratzeko eta deskribatzekoak ere. Euskal Herrian elkarrekin bizitzeko elementu positiboak (pertsonak, taldeak, proiektuak, erakundeak, legeak, etab.) behatzeko moduak, eta ekintzen eta helburuen balorazioa. Euskal Herriaren egungo arazoak identifikatzeko eta irtenbideak proposatzeko urratsak. Gizarte arazo bati buruzko ikuspegia arrazoi bidez justifikatzeko elementuak. Euskal gizarteko kezka nagusiak aukeratzeko eta lehentasunak ezartzeko irizpideak. Gizarte arazoak eztabaidatzen, arazoak konpontzen eta bizikidetzeta ereduak proposatzen lagunduko duten balio eskalak eraikitzea. Gai bateko adituei edo hiri erakundeetako arduradunei elkarrizketak egiteko teknikak. Pertsonentzako eta erakundeentzako idatziak, eskaerak, informazio bilketak egiteko protokoloak.

4.- EUSKAL GIZARTEA, IDENTITATEA ETA GIZA ESKUBIDEAK “BAKEAN ERAIKITZEN DUGU, BERDINTASUNETIK ETA DESBERDINTASUNETIK ABIATUTA”

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<ul style="list-style-type: none"> • Euskal Herriko bakearen aldeko erakundeak. - Natura zaintzea. Ingurumena zaintzea. - Banku etikoak. - Elkartasun begirada: <ul style="list-style-type: none"> • Immigrazioa: gizarte arazoa eta ardura. • Pobreziak eta marjinazioa. <ul style="list-style-type: none"> Gizarte kontzientzia. Erakundeen proiektuak. • Elkartasuna hirugarren munduarekiko: EAEko GKEak, horien funtzioak eta proiektuak. - Euskal Herriko gutxiengo etniak eta erlijioak. - Asoziazionismoaren kultura harreman-bizikidetzaren gisa. - Euskal Elizaren erronkak eta ekarpenak: Gizakia Helburu, Caritas, Esku Alkarturik, Hirugarren Mundua, misiolariak. - Erakundeen lankidetzaren gisa. - Gizarte eta politikako herritarrak: alderdi politikoak, sindikatuak, gizarte mugimenduak eta kultur erakundeak. 	<p>9. Inguruko giza arazoei buruzko zuzeneko informazioa bilatzeko jarraibideak, egoera horretatik gertu dauden pertsona kompetenteak elkarriketatuz.</p>

5.- ERLIJIOTASUNAREN MODUAK ETA ADIERAZPENAK EUSKAL HERRIAN “ALDATZEN ARI DEN HERRIA SUSTRAI BILA”

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Gure kulturaren sustrai biziak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sorrera: gizakia eta natura. <ul style="list-style-type: none"> • Natura eta euskal kontzeptu sistema. - Euskal Herriaren historiaurreko eta historiako kultur eta erlijio zikloak. <ul style="list-style-type: none"> • Denborari buruzko kultur eta kontzeptu erlijiosoa. • Egutegia eta sakraltasuna. • Jainkoen garaia: denbora, mitologia eta kosmologia. • Denboraren eta erlijiosotasunaren arteko lotura: kristau kultura eta denborazkotasuna. Kristau denboraren urteko zikloa. - Erlijio jarrerak adierazten dituzten euskal kultur ondareko narrazioak, kondairak eta mitoak. <p>2. Erlijioaren gertakari berezia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Erlijioaren gertakariaren testuingurua: ehiza errituak, ibaiak eta ugalkortasuna, jaiotza, hildakoak eta arbasoak gurtzea, garezurra gurtzea. - Hierofaniak, sakratuaren bitartekotza gisa: <ul style="list-style-type: none"> • Natura, goieneko kosmosa-mundua (Ortzi, ilargia, argia, euria, tximista, ortzadarra, etab.). • Animaliak. • Denbora sakratua: jaiak eta santuak. • Heriotza eta inguruak. - Transzendentziaren zeinuak eta ikurrak. <ul style="list-style-type: none"> • Santutegia eta ikurrak. • Hilobi espazioak. • Monasterioak eta ermitak. • Esperientzia estetikoak naturan. <p>2. Egungo aztarnak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Arabako, Bizkaiko, Gipuzkoako, Nafarroako eta Iparraldeko jai egutegia: errituak, pertsonaiak, tradizioak, etab. - Festa erlijiosoa Euskal Herrian: komunitate eta oroigarri balioa. Zaindariak eta herri gurtza. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Euskal Herriko erlijio ondaretik hartutako lanak zehatz-mehatz deskribatzeko jarraibideak (arteak, musika, ohiturak, literatura, etab.). 2. Euskal kultur ondarearen erreferentzia erlijiosoa dituzten elementuak identifikatzeko irizpideak: musika, arte adierazpenak, ikurrak, festak, ohiturak, mezuak, esaera zaharrak, lekuak, denborak, etab. 3. Arte erlijiosoa obrak behatzeko, ikurrak ulertzeko eta musika sakratua entzuteko orientabideak. 4. Euskal Herriko kultur gai eta biografia garrantzitsuak ikertzeko oinarriko urratsak.

**5.- ERLIJOTASUNAREN MODUAK ETA ADIERAZPENAK EUSKAL HERRIAN
“ALDATZEN ARI DEN HERRIA SUSTRAI BILA”**

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<ul style="list-style-type: none"> - Erljio handien aztarnak Euskal Herrian. <ul style="list-style-type: none"> • Kristautasunaren historia: <ul style="list-style-type: none"> Euskal Herrian sartzea. Santiago bidea Euskal Herrian. Monakotza eta eskeko ordenak. Aro Modernoan errotzea: elizbarrutietako apaizak eta erlijio ordenak. Euskal Herrian kristautasuna hedatu zuten pertsona ospetsuak. Inkiszioaren auzitegia Zugarramurdin. Absolutismoa: Euskal Herriko apaizak eta Jesuiten itzulera. Karlismoa: Jainkoa, Aberria eta Erregea. Nazionalismoa eta erlijioa. • Islamaren agerpena. <ul style="list-style-type: none"> Banu qasim-ak eta Iruñeko Erresuma. Arabismoak euskarari. • Erljioen kultur adierazpenak: festak, ohiturak, idatziak, ikurrak, leku sakratuak. • Eliza eta euskal kultura: euskara, literatura, heziketa, arte erlijiosoak eta musika sakratua. - Fedearen eta kulturaren arteko eta euskal komunitatearen eta Elizaren arteko harreman harmonikoan garrantzitsuak izan diren eta diren historiako eta egungo pertsonak eta erakundeak. 	

**6.- GIZARTEA, POLITIKA ETA ERLIJIOA: BIZIKIDETZAREN ARDATZAK
“HITZEN ETA ELKARRIZKETEN BIDEZ BIZITZEA”**

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>1. Gizarte eragileak eta lankidetzak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gizarte elkarrizketa: bizikidetzarako eta gatazkak konpontzeko tresna. - Politika eta erlijioa, gizartearen zerbitzura dauden errealitate autonomoak: <ul style="list-style-type: none"> • Lankidetzak ekintzak. • Erljio zibila: sekularizazioa, laizismoa, sekularismoa. • Erljio askatasuna. Erljioak: gizarte indarrak eta faktore geopolitikoak. • Erljioak herritarren ardurari eta demokraziaren garapenera egindako ekarpena. • Elizaren gizarte dotrina lanaren, eskubideen, gizarte justiziaren eta bazterketaren arloetan. - Etika publikoak eta etika pribatuak. - Kultur artekotasuna eta erlijioa. <ul style="list-style-type: none"> • Ekumenismoa. Erljioen arteko elkarrizketa. <p>2. Eskubideak eta ongizatea, guztiontzat?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Giza eskubideak, egungo proiektu etikoen erantzuna eta oinarria: <ul style="list-style-type: none"> • Elkartasuna: GKEak eta boluntarioak. • Feminismoa. • Bakegintza (Ghandi, Luther King, Helder Camara). • Ekologismoa. • Gizarte eta ekonomia berdintasuna. • Erljioa eta giza eskubideak. - Ongizatearen gizartearen etikak, eta gizartearen dituzten ondorioak. <p>3. Lorpenak</p> <ul style="list-style-type: none"> • “Ongizate egoera” zer den. Lorpenak. • Lan mundua arautzea, “erdi mailako klaseak”. • Kulturarako, hezkuntzarako, osasunerako, eta abarrerako aukera zabaltzea. • Zergen banaketa bidezkoagoa. • Sektore ahulenei erreparatzea. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gizarte arazoak eta portaerak zuzenean eta zeharka behatzeko teknikak. 2. Gai bateko adituei edo hiri erakundeetako arduradunari elkarrizketak egiteko teknikak. 3. Norberaren inguru sozialeko giza arazoak baliabideen bidez aurkezteko irizpideak. Baliabideak hauek izan daitezke: argazkiak, kartelak, muralak, grabazioa, irudi informatikoa, filmaketa, egunerokotasuna duten albisteak, ikerketak eta baimendutako txostenak. 4. Inguruko arazoei buruko informazioa bilatzeko jarraibideak, pertsona kompetenteak elkarrizketatuz.

**6.- GIZARTEA, POLITIKA ETA ERLIJIOA: BIZIKIDETZAREN ARDATZAK
“HITZEN ETA ELKARRIZKETEN BIDEZ BIZITZEA”**

Kontzeptuzko edukiak	Prozedurazko edukiak
<p>4. Kontraesanak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Familia eta familiaren heziketa lana. • Lana, sozializazio elementua? Enpleguaren gabezia eta prekarizazioa. • Biztanleria zahartzea. • Hedonismoa. • Kontsumismoa. • Laugarren mundua. • Gizarte indarkeria eta bazterketa. <p>- Gizarte etika eta erlijioa.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Politika, zuzenbidea, morala eta erlijioa. 	

8.4.-- ARLOKO KONPETENTZIA ESPEZIFIKOAK

Konpetentzia espezifikokoak	Konpetentzia orokorrak					Eduki multzoak						Garrantzia (1-2-3)*
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	
1.- Norberaren eta gainerakoen gaitasunak onartzea eta balioestea -bereziki askatasuna-, bizikidetzaren ohiko arauak onartzuz eta gatazkak konpontzen aktiboki parte hartuz.	X	X				X			X		X	1
2.- Kritikoki aztertzea gizarte bizitzako zenbait gertaera, jarrera eta teoria, bizikidetzaren etikarekin lotutakoak, jarrera eta erantzun arduraz hartuz.	X	X				X			X		X	1
3.- Informatika eta komunikazio bideak eta aurrerapen teknologikoak arduraz erabiltzea, norbera eta taldea hobetzeko, bide horien kultur eta gizarte balioa aintzat hartuz.	X	X				X			X		X	2
4.- Euskal gizartean gehien estimatzen diren balio komunekin identifikatzea: euskara, berezko kultura, elkartasun proiektuak, etab., eta arazoekiko eta kezkekiko jarrera irekia, interesa eta entzuteko jarrera izatea.		X							X		X	1
5.- Eskolan, familian eta kalean, bakearen eta giza eskubideen aldeko herri ekimenei laguntzea, harmonian bizitzea gutxiengoekin eta etorkinekin, eta beste kulturen aberastasuna barneratzea.	X	X				X			X		X	1
6.- Euskal Herriko egungo gertaerei, egoerei edo arazoei buruzko informazioa zuzen biltzea eta antolatzea, behaketa teknikak, galdera sortak, elkarrizketan eta prentsak oharrak erabiliz.		X							X		X	2
7.- Naturaltasunez eta zehaztasunez planteatzea eta aurkeztea gizakiaren izate sakonari buruzko galderak eta zalantzak (sorrera, beste mundua, zorientasuna, mina, ezbeharrak, heriotza), erantzutea eta zentzuz eta duintasunez bizitzea.			X			X	X					1
8.- Filosofia humanistek eta zenbait kulturak eta erlijioak gizonari-emakumeari eta bizitzari buruz emandako erantzunak ezagutzea eta kritikoki balioestea, eta aukera eta balio desberdinak errespetatzea.			X			X	X					1
9.- Gertaera erlijiosoaren (erlijioa) oinarriko elementuak iraganeko eta etorkizuneko fenomeno unibertsaltzat identifikatzea, eta beste erlijioetako pertsonak eta taldeak onartzea.				X				X			X	1

* 1 = Guztiz garrantzitsua; 2 = Oso garrantzitsua; 3 = Garrantzitsua.

Konpetentzia espezifikokoak	Konpetentzia orokorrak					Eduki multzoak						Garrantzia (1-2-3)
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	
10.- Historiako erlijio nagusiak bereiztea eta kokatzea, horien antzekotasunak (ezaugarri komunak) eta desberdintasunak (pertsonak, dotrinak, liburu sakratuak, ikurrak...) alderatuz.				X				X				2
11.- Eduki etiko edo erlijiosoko testu errazak interpretatzea, arauak edo giltzak errespetatuz eta mezua bere testuinguruan kokatuz.	X			X		X	X	X				2
12.- Oinarrizko ikerketa lanak diseinatzea eta egitea, bakarka nahiz taldean, ikuspegiak eta ideiak harmonizatuz. Lanak gai hauei buruzkoak izango dira: interes soziala eta kulturala, etika ekologikoa, arazo erlijiosoak, giza balioak, familia, hirugarren mundua, etab.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	1
13.- Euskal gizartean eta munduan arazoak konpontzeko eta elkartasun proiektuak eraikitzeke eredu eta erreferentzia moralak eta etiko-erlijiosoak aplikatzea.	X	X	X			X	X		X		X	1
14.- Euskal Herriko kristautasunaren eta Elizaren gertaera garrantzitsuenak ezagutzea eta kronologikoki antolatzea, eta euskal gizartearen eraikuntzari egindako ekarpena balioestea.					X				X	X		1
15.- Euskal Herriko historiaurreko eta historiako kultura, erlijio eta mitologia elementuak identifikatzea eta elkarrekin lotzea, eta horien esanahia eta egun duten presentzia balioestea.					X				X			3
16.- Gure kultur ondare erlijiosoaren adierazpenak estetikorik eta espiritualki behatzea (artelanak, musika sakratua, literatur lanak, etab.), eta horien mezuzak eta edertasunaz gozatzea.					X					X		3
17.- Erlijio arloarekin lotura duten festen, ohituren, eta lekuen esanahia aurkitzea eta ulertzea, eta kultur arteko aberastasun moduan balioestea.		X			X					X		2
18.- Gizon eta emakumeen arteko eskubide eta tratu berdintasuna onartzea eskolan, familian eta gizartean, eta gizarte elkarrizketa erabiltzea desberdintasunak eta bazterketak gainditzeko bitartekotzat.	X	X				X			X			1
19.- Ongizatearen gizartearekin konpromisoak hartzea, keinuen, ekintzen, elkartasun proiektu etikoen, justizia proiektuen eta Euskal Herriko kultura eta natura ondarea zaintzeko proiektuen bidez, belaunaldiaren eta pertsonaren ardura baita.	X	X							X		X	3
20.- Euskal Herrian errotutako herri mugimenduen balioa eta zentzua ezagutzea (bakegintza, GKEak, boluntarioak, feminismoa, hirugarren munduari laguntza, gazte mugimenduak, etab.), eta horiek egindako lana estimatzea eta hobetzeko ekimenetan parte hartzea.	X	X							X		X	2

8.5.- EBALUAZIO IRIZPIDEAK

Konpetentzia espezifikokoak	Ebaluazio irizpideak
1.- Norberaren eta gainerakoen gaitasunak onartzea eta balioestea -berezik askatasuna-, bizikidetzaren ohiko arauak onartuz eta gatatzak konpontzen aktiboki parte hartuz.	<ol style="list-style-type: none"> 1.1. Ikasgelako eta eskolako bizikidetzak eta diziplina arauak gogo onez onartzen eta betetzen ditu. 1.2. Autoestimu eta oreka pertsonalaren maila ona dauka. 1.3. Arduratsua da agintzen zaizkion lanetan eta funtzioetan. 1.4. Talde lana egitean parte hartzen eta hitz egiten du. 1.5. Jarduerak antolatzen eta gatatzak konpontzen laguntzen du. 1.6. Laguntza inork agindu gabe ematen du. 1.7. Bere gaitasun fisikoak, mentalak eta afektiboak ezagutzen eta erabiltzen ditu, baita bere ezaugarriak eta mugak ere.
2.- Kritikkerik aztertzea gizarte bizitzako zenbait gertaera, jarrera eta teoria, bizikidetzaren etikarekin	<ol style="list-style-type: none"> 2.1. Dilema moralak naturaltasunez planteatzen eta konpontzen ditu. 2.2. Zehaztasunez behatzen eta hautematen ditu bere inguruko arazoak. 2.3. Garbi bereizten ditu autonomia eta heteronomia adibide jakinen bidez.

Kompetentzia espezifikokoak	Ebaluazio irizpideak
lotutakoak, jarrera eta erantzun arduraz hartuz.	2.4. Bere iritziak eta jarrerak agertzen ditu. 2.5. Arazoak eta egoerak bizikidetzako zenbait giza eta bizikidetzako irizpidetan oinarrituz aztertzen ditu.
3.- Informatika eta komunikazio bideak eta aurrerapen teknologikoak arduraz erabiltzea, norbera eta taldea hobetzeko, bide horien kultur eta gizarte balioa aintzat hartuz.	3.1. Ikastetxeak zehaztutako informatika baliabideak erabiltzeko arauak betetzen ditu. 3.2. Ordenagailua eta web orriak ikaskuntzarako tresna eraginkorrek direla erakusten du eskola errendimenduan (lanak, kontsultak...).3.3. Teknologia erabiltzen ditu besteekin komunikatzeko eta informazioa trukatzeko. 3.4. Prentsaren, irratia eta telebistaren oinarritzko alderdiak eta albistegiak eta kultur eta aisiako programak ezagutzen ditu.
4.- Euskal gizartean gehien estimatzen diren balio komunekin identifikatzea: euskara, berezko kultura, elkartasun proiektuak, etab., eta arazoekiko eta kezkekiko jarrera irekia, interesa eta entzuteko jarrera izatea.	4.1. Gustura eta zuzen erabiltzen du euskara bere harremanetan eta ohiko lan eta komunikazio bideetan. 4.2. Inguruko kezkekiko interesa agertzen du. 4.3. Euskal kulturaren inguruko jardueretan parte hartzen du: kanpainak, ibilaldiak, gertaerak, kirolak, festak, musika, bertsolaritza, etab.
5.- Eskolan, familian eta kalean, bakearen eta giza eskubideen aldeko herri ekimenei laguntzea, harmonian bizitzea gutxiengoekin eta etorkinekin, eta beste kulturen aberastasuna barneratzea.	5.1. Giza eskubideen motak ulertzeko moduan antolatzen ditu. 5.2. Modu aktiboan hartzen du parte talde lanetan, eta ideiak eta arauak errespetatzen ditu. 5.3. Bakea garbi, zuzen eta modu pertsonalean definitzen du. 5.4. Ikaskideak onartzen ditu, eta haiekin adeitsu bizi da: etorkinak, minusbaliatuak, moldatu gabeak, etab.
6.- Euskal Herriko egungo gertaerei, egoerei edo arazoei buruzko informazioa zuzen biltzea eta antolatzea, behaketa teknikak, galdera sortak, elkarrizketak eta prentsak oharrak erabiliz.	6.1. Inguruko eta herrialdeko gizarte gertaerak eta arazoak identifikatzen ditu. 6.2. Zehaztasunez ezartzen ditu taldean egindako galdera sortak. 6.3. Datuak ordenatzeko arauak errespetatzen eta erabiltzen ditu. 6.4. Garrantziaren arabera aukeratzen ditu gai sozialei eta moralei buruzko prentsako berriak.
7.- Naturaltasunez eta zehaztasunez planteatzea eta aurkeztea gizakiaren izate sakonari buruzko galderak eta zalantzak (sorrera, beste mundua, zioritasuna, mina, ezbeharrak, heriotza), erantzutea eta zentzuz eta duintasunez bizitzea.	7.1. Ongi bereizten ditu arrazoiaren, zientzia eta teknologiaren eta fedearen edo erlijio ikuspegiaren arloak. 7.2. Naturaltasunez jartzen ditu zalantza eta komunikatzen ditu bizitzari eta balioei buruzko zalantza pertsonalak eta galderak. 7.3. Gustura eta zioritasunez bizi da ikasgelan eta eskolan. 7.4. Badaki gauzak zergatik egiten dituen esaten eta arrazoitzen.
8.- Filosofia humanistek eta zenbait kulturak eta erlijio gizonari-emakumeari eta bizitzari buruz emandako erantzunak ezagutzea eta kritikoki balioestea, eta aukera eta balio desberdinak errespetatzea.	8.1. Ongi bilatzen ditu hiztegiaren termino berriak, eta ongi ulertzen ditu. 8.2. Irakasgaiarekiko eta edukiekiko interesa eta arreta agertzen du ikasgelan. 8.3. Zenbait kulturak, erlijioak eta pentsalarik pertsonari, bizitzaren zentzuari eta beste munduari buruz dituzten ikuspegiak ezagutzen ditu. 8.4. Berea ez bezalako pentsaerak errespetatzen ditu.
9.- Gertaera erlijiosoaren (erlijioa) oinarritzko elementuak iraganeko eta etorkizuneko fenomeno unibertsaltzat identifikatzea, eta beste erlijioetako pertsonak eta taldeak onartzea.	9.1. Erlijio nagusien egitura edo elementu komunak identifikatzen ditu. 9.2. Kontzeptuzko mapa bat egiten du gertaera erlijiosoaren elementuak eta oinarritzko kontzeptuak lotuz. 9.3. Beste kultura eta erlijio batzuetako ikasleekin harremanak ditu.
10.- Historiako erlijio nagusiak bereiztea eta kokatzea, horien antzekotasunak (ezaugarri komunak) eta desberdintasunak (pertsonak, dotrinak, liburu sakratuak, ikurrak...) alderatuz.	10.1. Historiako erlijio nagusiak testuinguruan kokatzen ditu. 10.2. Geografikoki kokatzen du munduko erlijio handien presentzia eta hedadura. 10.3. Bere inguruko egungo erlijioekiko arreta agertzen du, eta haien ezaugarriak ezagutzen ditu.
11.- Eduki etiko edo erlijiosoko testu errazak interpretatzea, arauak edo giltzak errespetatuz eta mezua bere testuinguruan kokatuz.	11.1. Testu baten mezu nagusia bereizi, laburtu eta ahoz adierazten du. 11.2. Ongi antolatzen du txosten edo lan monografiko bat, eta argitasunez idazten du. 11.3. Oinarritzko testu filosofikoak, moralak eta erlijiosoak eta haien autoreak sistema, teoria edo erlijio zehaztuetan sailkatzen ditu.
12.- Oinarritzko ikerketa lanak diseinatzea eta egitea, bakarka nahiz taldean, ikuspegiak eta ideiak harmonizatuz. Lanak gai hauei buruzkoak izango dira: interes soziala eta	12.1. Taldearen arauak betetzen ditu. 12.2. Lan pertsonala egin aurretik, eskemak egiten ditu. 12.3. Taldeari bere ezagutzen berri ematen die gai hauen inguruan: gizartea, etika, erlijioa, familia, etab.

Konpetentzia espezifikoak	Ebaluazio irizpideak
kulturala, etika ekologikoa, arazo erlijiosoak, giza balioak, familia, hirugarren mundua, etab.	
13.- Euskal gizartean eta munduan arazoak konpontzeko eta elkartasun proiektuak eraikitzeko eredu eta erreferentzia moralak eta etiko-erlijiosoak aplikatzea.	13.1. Egoki alderatzen ditu eredu etikoak eta gaur egungo pertsonen eta taldeen portaerak. 13.2. Badaki zer den bakegintza, baita zein diren horri buruzko pertsona ospetsuak munduan. 13.3. Garrantziaren arabera sailkatzen ditu bere inguruko eta euskal gizarteko arazoak. 13.4. Beharrak eta gatazkak konpontzeko irtenbideak ematen ditu.
14.- Euskal Herriko kristautasunaren eta Elizaren gertaera garrantzitsuenak ezagutzea eta kronologikoki antolatzea, eta euskal gizartearen eraikuntzari egindako ekarpena balioestea.	14.1. Euskal Herriko Elizaren erronkak eta ekarpenak estimatzen ditu: Gizakia Helburu, Caritas, hirugarren munduan duen presentzia. 14.2. Kristautasunaren gertaera garrantzitsuenak Euskal Herriaren historian kokatzen ditu. 14.3. Ongi definitzen du zer izan zen Inkisizioa eta zer helburu duen.
15.- Euskal Herriko historiaurreko eta historiako kultura, erlijio eta mitologia elementuak identifikatzea eta elkarrekin lotzea, eta horien esanahia eta egun duten presentzia balioestea.	15.1. Badaki non dauden Euskal Herriko iraganeko sinbologia erlijiosoaren zenbait hondakin. 15.2. Euskal mitologiako irudiak eta herriarentzako zuten balioa eta esanahia lotzen ditu.
16.- Gure kultur ondare erlijiosoaren adierazpenak estetikoak eta espirituak behatzea (artelanak, musika sakratua, literatur lanak, etab.), eta horien mezuak eta edertasunaz gozatzea.	16.1. Arretaz entzuten du musika erlijioso herrikoa. 16.2. Bere inguruko eta Euskal Herriko arte erlijiosoko obra esanguratsuak deskribatzen ditu. 16.3. Arte lanak eta balio espiritualak lotzen ditu. 16.4. Eduki espiritualak edo erlijiosoa duten poema edo konposizio errazak errezitatzeko, euskaraz nahiz gaztelaniaz.
17.- Erlijio arloarekin lotura duten festen, ohituren, eta lekuen esanahia aurkitzea eta ulertzea, eta kultur arteko aberastasun moduan balioestea.	17.1. Euskal Herriko zenbait euskal festa erlijiosoren eta beste kulturetako festen jatorria azaltzen du. 17.2. Pertsonen eta kulturen balioa estimatzen du. 17.3. Gure gizarteko gutxiengo etnikoen edo erlijiosoen zenbait ohituraren esanahia ezagutzen du.
18. Gizon eta emakumeen arteko eskubide eta tratu berdintasuna onartzea eskolan, familian eta gizartean, eta gizarte elkarriketa erabiltzea desberdintasunak eta bazterketak gainditzeko bitartekotzat.	18.1. Bi sexuetak ikaskideekin dituen harremanetan errespetua eta berdintasuna agertzen du. 18.2. Errespetuz hitz egiten du irakasleekin eta ikaskideekin. 18.3. Bazterketa kasuak zorrotzaz aztertzen ditu, balioetan oinarrituta.
19. Ongizatearen gizartearekin konpromisoak hartzea, keinuen, ekintzen, elkartasun proiektu etikoak, justizia proiektuen eta Euskal Herriko kultura eta natura ondarea zaintzeko proiektuen bidez, belaunaldiaren eta pertsonaren ardura baita.	19.1. Bidegabeko egoerak hauteman eta irtenbideak arrazoituz aztertzen ditu. 19.2. Ongizate gizartearen lorpenak eta euskal gizarteari egindako ekarpenak ezagutu, eta positiboki balioesten ditu. 19.3. Eskueran dituen elkartasun ekintzetan laguntzen du. 19.4. Ordena eta garbitasuna zaintzen ditu, bai berea, bai bere inguruari dagokiona.
20. Euskal Herrian errotutako herri mugimenduen balioa eta zentzua ezagutzea (bakegintza, GKEak, boluntarioak, feminismoa, hirugarren munduari laguntza, gazte mugimenduak, etab.), eta horiek egindako lana estimatzea eta hobetzeko ekimenetan parte hartzea.	20.1. Euskal gizarteko taldeek eta erakundeek behartsuenen eta hirugarren munduaren alde egiten dituzten giza eta gizarte proiektu eta ekintzak balioesten ditu. 20.2. Zenbait GKE ezagutzen ditu, baita haien funtzioak ere. 20.3. Ongi definitzen ditu termino hauek: boluntarioak, feminismoa, asoziazionismoa, bakegintza. 20.4. Eskolan, laguntza ekimenetan parte hartzen du.